

sten.

EN TIDNING FRÅN SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND

NUMMER 04 **DECEMBER 2015**

STOCKHOLMS NYA STADSTRÄDGÅRDSMÄSTARE
ELISABETH ROSENQUIST SAIDAC SÄTTER PLANEN
FÖR FÖRTÄTNINGEN AV STADENS GRÖNOMRÅDEN.

Gröna jätten

STENPRISVINNARE 2015
Sjövikstorget
THORBJÖRN ANDERSSON
I STOR VINNARINTERVJU

EBBA MATZ MALMÖ LIVE ÄLVSJÖ TORG LIMMADE FASADER S:T NICOLAI CIRKUS
STORA TORGET BARKARBYSTADEN VALBY VANDKULTURHUS BISKOPSGÅRDEN I GÅNG

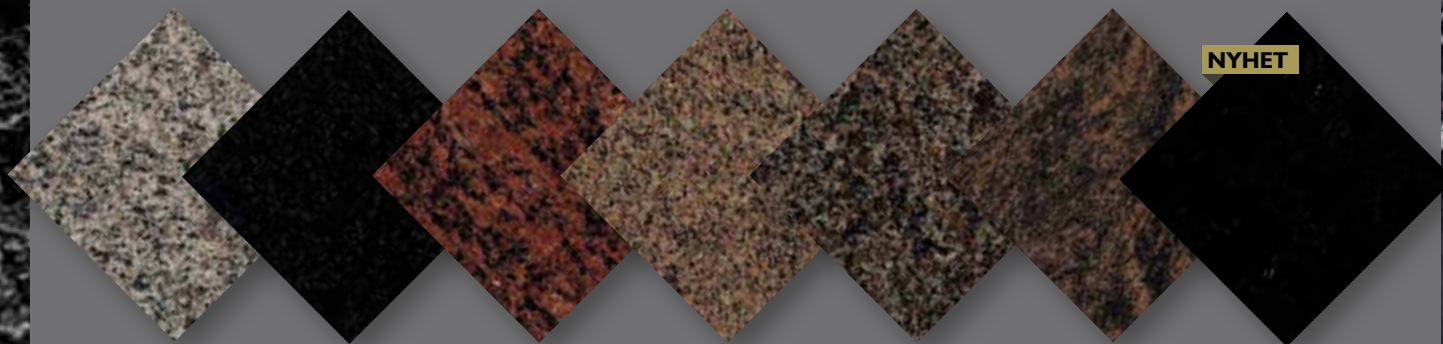

EMMABODA GRANIT

EXCLUSIVE BY NATURE®

Prata
natursten
med oss!
0471-488 00

Med 10 egna stenbrott borgar vi för bästa kvalitet, hög säkerhet och miljöhänsyn. Läs mer om oss och vårt utbud av skandinavisk sten, bland dem den unika svarta diabasen och vår senaste nyhet – *Biskopsgården*. En ny diabas med speciell glimmer och struktur. Ring oss så skickar vi en broschyr i posten.

Kulla

Varm grå
granit från
norra Skåne

Svart Diabas

Exklusiv kolsvart
finkorning
Diabas

Vånga

Den röda
graniten

Broberg

Röd-grå
granit från
Bohuskusten

Flivik/ Mahogany

Granit från
Smålands
ostkust

Bårarp

Den vågiga
gnejsen

Biskopsgården

Vår senaste nyhet
Biskopsgården är
en unik Diabas med
speciell struktur
och glimmer

INNEHÅLL

NUMMER 4 DECEMBER 2015

EBBA MATZ 10

Möt konstnären som skriver ut musikens tystnad som sinuskurvor i sten.

MALMÖ LIVE 12

Tre huskroppar med ett gemensamt blodomlopp som utgörs av ett stenbelagt entréplan.

ÄLVSJÖ TORG 16

Skifferbeläggningen vid nya Älvsjö centrum flätar samman resecentrum med torget och bildar en enhet.

LIMMADE FASADER 18

Ett nystartat Vinnovaprojekt ska utvärdera tekniken och ta fram nya rekommendationer för limmade fasader.

STORA TORGET, BARKARBYSTADEN 21

Stora torget är Barkarbystadens nya centrala och offentliga finrum.

ELISABETH ROSENQUIST SAIDAC 24

Stockholm stads nya stadsträdgårdsmästare om sin kärlek till både staden och landsbygden.

CIRKUS 30

Den polerade granitens blanka och reflekterande yta bidrar till feststämningen på nyinvigda Cirkus.

S:T NICOLAI KYRKA 32

Ett restaureringsjobb där uppstädning och tillförd funktionalitet har tagit hänsyn till historien.

STENPRISVINNAREN SJÖVIKSTORGET 36

Landskapsarkitekt Thorbjörn Andersson tycker att Sjövikstorget i Liljeholmen fungerar som det var tänkt från början.

VALBY VANDKULTURHUS 40

I ett multifunktionellt badhus i Köpenhamn blir skiffern en naturlig och kroppsnära upplevelse.

PÅ OMSLAGET

Elisabeth Rosenquist Saidac

FOTO: ANNA RUT FRIDHOLM

I VARJE NUMMER

Ledare 04

Kort & gott 06

Stenbrottet 08

Krönikan 40

Fråga Kurt & Kai 46

Marknaden 47

Medlemsregister 50

12

45

Diabasbrottet
Biskopsgården
invigt!

12

VINNARE AV
STENPRISET
2015!

36

FOTO: JÖRGEN JOHANSSON

Sjövikstorget – en värdig vinnare!

Den 25 november hade jag förmånen att dela ut vårt prestigefyllda Stenpris till Sjövikstorget och Thorbjörn Andersson samt PeGe Hillinge. De värdiga vinnarna har än en gång visat vilken stor betydelse naturstenen har för en levande utemiljö. Med en blandning av stensorter, bland annat röd Bohusgranit, skapar torget en inramning och stämning som inbjuder till möten och ger liv åt stadens kollektiva rum. Kort sagt: ett rum som staden kan vara stolt över!

Samtidigt som vi gläds med vinnarna vill jag påminna om att ett nytt år snart stundar och att det är dags att nominera till Stenpriset 2016. Det är viktigt att vi som samlar en hel bransch tar hjälp av våra fantastiska arkitekter och landskapsarkitekter och visar upp de både estetiska och praktiska fördelarna med natursten, inte minst ur ett hållbarhetsperspektiv. Vi har en stor brunn av goda exempel att ösa ur.

Nominera på, med andra ord! Det har varit en glädjande stor bredd i våra tidigare nomineringar. Ni hittar information på vår hemsida www.sten.se under "press".

EN NY SVENSK STEN ÄR FÖDD! Sista dagen i oktober 2015 skedde något mycket ovanligt i den svenska stenindustrin – ett nytt svenskt stenbrott invigdes!

Efter flera år av pappersarbete kunde äntligen Emmaboda Granit inviga sitt nya stenbrott Biskopsgården i nordöstra Skåne. Intresset var också stort – 500 personer hade tagit sig ut i skogen för att bevittna när landsbygdsminister Sven-Erik Bucht klöv ett stenblock och förklarade brottet öppnat. Nu kan vi lägga en till sten till utbudet av svenska stensorter. Ett glädjande trendbrott som stärker hela industrin – och ett perfekt sätt att peka ut framtiden när vi nu sätter punkt för stenåret 2015.

TILL SIST VILL JAG TACKA ER läsare för det gångna året och önska er en god jul och ett gott nytt år!

KAI MARKLIN
ORDFÖRANDE SVERIGES STENINDUSTRIFÖRBUND
kai@sten.se

sten.

Nr 4 december 2015 • Årgång 77
Drottninggatan 83,
S-111 60 Stockholm
www.sten.se
ISSN 0346-1866

Ansvarig utgivare

Kai Marklin
kai@sten.se

Utgivare

(Även prenumerationsärenden)
Sveriges Stenindustriförbund
Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad
info@sten.se • www.sten.se
Telefon: +46-(0)44 20 97 80
Fax: +46-(0)44 20 96 75

Redaktionsnämnd

Mats-Ola Ericsson, Jan Gunnarsson,
Pernilla Löfgren, Jörgen Lundgren.

Produktion

Lovstrom Content.
Redaktör Peter Willebrand
peter.willebrand@lovstromcontent.se
Formgivare Karin Nyman.
karin.nyman@lovstromcontent.se
Adress: Drottninggatan 83,
S-111 60 Stockholm.

Annonsbokning

Kai Marklin
Tel: +46-(0)70 953 64 20
annons@sten.se

Annonsproduktion

Sten rekommenderar
BergArtistic Produktion AB
Robert Strange, robert@bergart.se

Tryckeri

Puna Musta, Finland

SKARSTAD RÖD BOHUS, Kungsbacka Torg

PERFEKTION TAR TID. 1 MILJARD ÅR FÖR ATT VARA EXAKT.

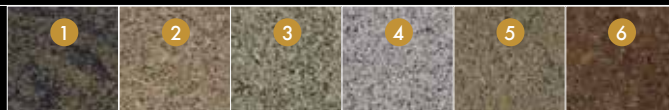
Det blir inte mycket mer skandinaviskt än våra klassiska stenar, BRASTAD och SKARSTAD Röd Bohus granit.

Hävdvunna klassiker, fantastiska stenar som är lika självklara i alla miljöer, interna eller externa, kommersiella eller privata. Och precis som med varje produkt från Hallindens Granit kommer BRASTAD och SKARSTAD Röd Bohus granit från våra egna stenbrott där de har "åldrats" i nästan en miljard år och representerar resultatet av vår hängivenhet för produktkvalitet och service. www.hallindensgranit.se

HALLINDENS GRANIT AB

Stenbrottet Skarstad 501, 454 92 Brastad
Tel +46(0)523.411 55
info@hallindensgranit.se

Hallindens
GRANIT
sweden

1. SVENSTORP Hallandia 2. BRASTAD Röd Bohus 3. TOSSENE Grå Bohus 4. SILVER Grå Bohus 5. SKARSTAD Röd Bohus 6. TRANÅS Original

kort & gott.

Tipsa oss! Känner du till ett intressant stenprojekt? Hör gärna av dig till Stens redaktör Peter Willebrand.
peter.willebrand@lovstromcontent.se

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS/HALHEN/PUBLIC DOMAIN

STEN I STAN:

Klippdocka

▼ På Redbergsplatsen i Göteborg står Leo Petterssons skulptur *Klippdocka* från 1995. Skulpturen är huggen ur ett enda stort block Skarstad Röd Bohus, och har en tvilling i stadens västra delar. Under Älvsborgsbron, nära Röda stens konsthall i Majorna, finns den andra "klippdockan", utplacerad 1997. Vid Röda sten kan man även titta närmare på Petterssons konformade skulptur *Kambrium*. Den består av sex cirkelformade runt 50 centimeter tjocka skivor i granit, den största med en diameter på cirka 220 centimeter.

År 1916 vann Sigurd Lewerentz förslag "Ås" arkitekttävlingen om en ny kyrkogård i Malmö. Fem år senare invigdes Östra kyrkogården.

Lewerentz marmortak vilar åter fridfullt

▼ De låg nedmonterade i tio år. Men nu är Sigurd Lewerentz klassiska marmorskärmtak till "tvillingkapellen" på Östra kyrkogården i Malmö åter på plats.

Anledningen till att taken en gång plockades ner var att bärande bjälk- och regelverk hade drabbats av röta och att marmorplattorna som vilade direkt på regelverket riskerade att falla ner på besökarna.

– Det var helt enkelt av säkerhetsskäl, säger Malte Sahlgren, kyrkogårdschef.

Tanken från början var också att taken skulle vara tillbaka betydligt snabbare än vad som blev fallet.

– Men en del oenigheter kring monteringen med dåvarande antikvarien gjorde att det drog ut på tiden, säger Malte Sahlgren.

För att lösa upp knutarna tillsattes en projektgrupp, där bland annat stenprofessorn Kurt Johansson ingick, med uppdrag att presentera en lösning med antikvarisk acceptans.

– Taken monterades bland annat med vinkeljärn i kortändarna. Det avlastade tyngden från plattorna, säger Malte Sahlgren.

Dessutom trycktestades plattorna innan de monterades. Det ena taket byttes också ut mot nya plattor från Borghamnsten.

– Vi tog även fram ny sten till pålarna som taket vilar på.

"Det här är absolut inget som ingår i vår verksamhet."

Klas Thorén, verksamhetschef på park och natur, till Göteborgs-Posten
apropå att Göteborgs stads arbetsfordon setts vid stensättning i Alingsås,
på uppfarten till en privat mångmiljonvilla.

HISTORIEBÄRARE

▼ Det klassiska varuhuset NK på Hamngatan i Stockholm firar 100-årsjubileum. Och vad är väl en bättre vittnesbärare om historien än golvet i Kolmårdsmarmor som kunderna har gått på genom åren? Gustav V ska ha varit den förste som officiellt beträdde golvet vid invigningen den 22 september 1915.

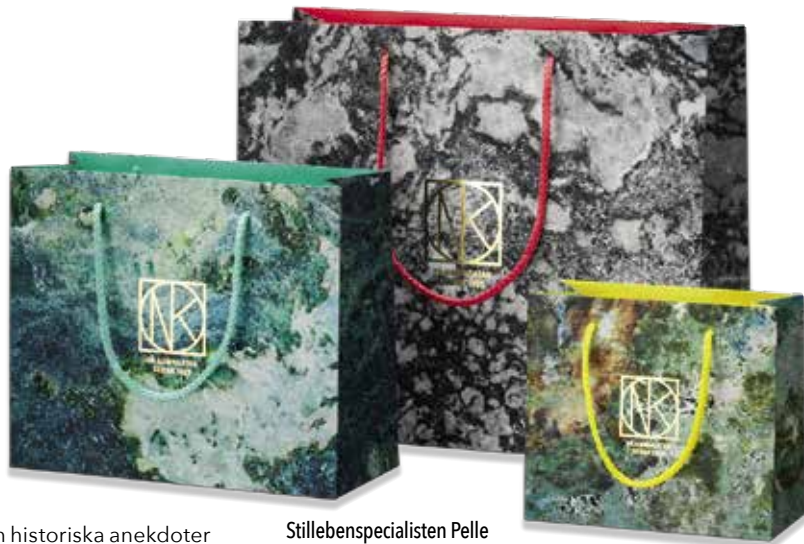
Golvets historia är också vad reklambyrån Garbergs tog fasta på när en ny kollektion påsar, kartonger och kvitton togs fram.

– Marmorgolvet är utmärkande för NK. Vi bestämde oss helt enkelt för att fotografera det för att få fram den känsla som är så starkt förknippad med huset, säger Lotta Mårind, ad på Garbergs.

– Kolmårdsmarmor är en fantastisk sten, med ett mönster där varje millimeter är unik.

På insidan av påsar, kartonger och kvittokonvolut finns dessutom historiska anekdoter som berättar golvets historia. Man får bland annat veta att det var arkitekt Ferdinand Boberg som ritade NK, inspirerad av de stora varuhusen i Amerika.

– Påsarna och förpackningarna har blivit väldigt populära. De kommer att finnas kvar året ut, säger Lotta Mårind.

Stillebensspecialisten Pelle Bergström fotograferade tre platser på NK, där stenen var särskilt framträdande, till de nya förpackningarna. Läs mer om Kolmårdsmarmor på s 8–9.

Kunglig väntan

▼ Kungliga väntsalen på Malmö centralstation användes för första gången den 20 maj 1876 av kung Oscar II. Men sedan dess har det inte blivit så mycket väntan här för hovet.

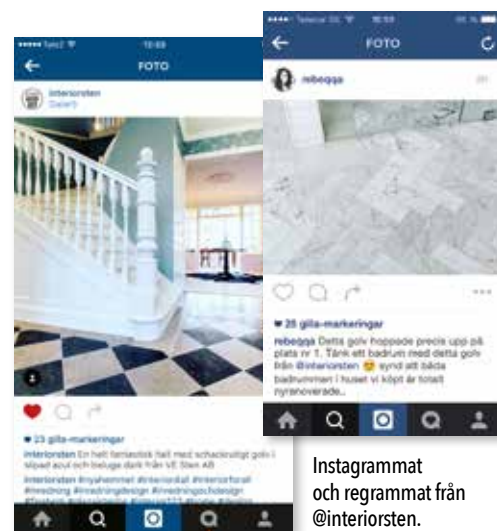
Sedan ett par år har väntsalen i stället öppnats för allmänheten i form av restaurang Bistro Royal. En varsam renovering har genomförts, där man med bevarande av befintlig miljö och användning av tidstypiska material har förstärkt det genuina intrycket.

Utsmyckningarna i lokalen är troligen skissade av arkitekten Folke Zetterwall (1862–1955). Dekorationsmålaren Svante Thulin (1837–1918) har smyckat ekpanelen med intarsia och utfört de praktfulla takmålningarna. Själva bardisken i restaurangdelen av Bistro Royal är av gråbrun Borghamnskalksten.

Kungakronan ovanför entrédörren mot järnvägsspåren påminner alltså om tiden som kunglig vänthall.

Disken i kalksten från Borghamn borgar för stabilt barhäng.

Instagrammat och regrammat från @interiorsten.

FÖLJ OSS PÅ INSTAGRAM!

▼ Du har väl inte missat att Sveriges Stenindustri-förbund finns på Instagram sedan en tid tillbaka? I så fall är det bara att leta upp kontot **@interiorsten**, och börja följa.

Kontot fokuserar, som namnet antyder, på användning av natursten interiört. Vi håller dig uppdaterad på innovativa och snygga lösningar från kök till badrum och från golv till tak.

Vi ses på Instagram!

Oxåker

Swedish green. Kärt barn har många namn. Kolmårdsmarmorn, som bildades för cirka två miljarder år sedan, är en av de mest typiska svenska stensorterna och internationellt mest kända. Stenens dekorativa egenskaper och distinkt gröna färgnyanser har gett den status som en av de mest exklusiva marmorsorterna. Den brukar kopplas samman med byggnader som Stockholms stadshus, Kreugers Tändstickspalatset, Operan i Paris och Rockefeller Center i New York.

Det är den höga halten av silikatmineralet serpentin som ger Kolmårdsmarmorn dess karaktäristiska gröna nyanser, från ljusgröna till grönsvarta. Den slipade stenens gröna färg kan mattas i solljus, vilket har gjort att den främst används inomhus och i inredningsdetaljer. Men med en grövre ytbehandling fungerar den bra även utomhus.

Exklusivitet kan också sätta hinder. När de stora, statligt subventionerade bostadsprojekten i betong tog över på 60-talet blev det svårt att fortsätta bryta Kolmårdsmarmor med ekonomiskt försvarbara argument. I den mån marmor användes importerades den från Italien och Portugal, dåtidens låglöneländer.

I DAG HAR MÅNGA den felaktiga uppfattningen att Kolmårdsmarmor inte bryts längre, att stenens historia upphörde när den slutade brytas i just Kolmården. Men av de en gång 65 aktiva brott där Kolmårdsmarmor en gång bröts återstår ännu ett: Oxåker. Det är Borghamns Stenförädling som driver brottet.

– Vårt täktillstånd i Kolmården och Oxåkerbrottet sträcker sig till 2025, säger vd Mats-Ola Ericsson.

Han utgör tredje generationen i familjeföretaget som med 14 anställda driver stenhuggeriet. Och successionen verkar säkrad, sonen Tim går gesällutbildning för att bli stenmästare.

Produktionen av Kolmårdsmarmor står för bolagets halva verksamhet, och andelen lär knappast minska – intresset för den gröna marmorn ökar hela tiden.

– Vi gör också stora investeringar i ny teknik för att effektivisera produktionen.

Den stigande efterfrågan hänger delvis samman med behovet av restaureringsarbeten och ombyggnation i byggnader från förra sekelskiftet. Samtidigt har Kolmårdsmarmor upplevt en inredningsrenässans i moderna badrum, kök och golv. I takt med att bostadspriserna skjutit i höjden har kolmårdsmarmor åter blivit en markör för just exklusivitet.

– Vi fick faktiskt nyligen en beställning på en hel innergård från en bostadsrättsförening på Östermalm i Stockholm, säger Mats-Ola Ericsson.

KOLMÅRDSMARMORNs historia går betydligt längre tillbaka än förra sekelskiftet. I slutet av 1600-talet fick marmorbruket i Kolmården sitt privilegiebrev, men flera hundra år tidigare tillverkades föremål som dopfuntar i kolmårdsmarmor. År 1978 togs det sista blocket ut från Kolmårdens Marmorbruk, men för den som vill förkovra sig ännu mer i historien och det lokala kulturarvet rekommenderas ett besök på Marmorbruksmuseet som drivs av Krokeks hembygdsförening. Museet består av ett tiotal byggnader i varierande storlekar. Smedja, snickeriutställning, förråd, krutkällare med mera.

– Men framförallt har vi återställt en marmorverkstad med fungerande maskinpark, säger Christer Ericson, en av eldsjälarna bakom projektet som själv har arbetat på Marmorbruket i Kolmården.

Kolmårdsmarmor är inte oväntat Östergötlands landskapssten.

– Det pågår också ett arbete för att klassa stenen som så kallat världsarv. Nyligen publicerades en uppsats om kolmårdsmarmor vid Geological Society i London, som en del av ansökan, säger Mats-Ola Ericsson.

När kommer den bäst till sin rätt?

– Den passar bäst till trappor och golv där det är ett stort slitage, både i nyproduktion och i äldre byggnader. Den passar också mycket bra i badrumsmiljöer.

Dina favoritexempel?

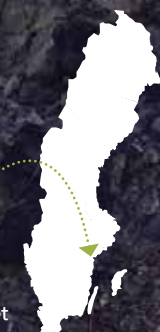
– Blå hallen i Stockholms stadshus och gamla sparbankshuset i Oslo. Det är magnifika objekt som visar att man kan använda Kolmårdsmarmor på olika vis. ■

FAKTA

Oxåker.

Detta är Kolmårdsmarmor.

Metamorf kalksten från området kring Kolmården i nordöstra Östergötland. Kolmårdsmarmor är rik på det vattenhaltiga magnesiumrika silikatmineralet serpentin. Det är det som ger stenens unika utseende. Marmorn från Oxåker finns i två typer, Kolmårdsmarmor OX och OXL. Genom att se stenen från olika vinklar får man fram de två typernas unika mönster.

Vanliga ytbearbetningar:

Polerad, slipad, borstad, diamantfräst, sandsågad.

Kolmårdsmarmor
OX, polerad.

Kolmårdsmarmor
OXL, polerad.

”Vi är en samling olika karaktärer som dels förvaltar ett hus, dels försöker försvara konstens frihet. Det är också en plats där man verkligen får utrymme att diskutera konst och arkitektur.”

EBBA MATZ OM ATT SITTA I KONSTNÄRSKADEMIEN.
HON ÄR ÄVEN LÄRARE I KONST PÅ KTH:s ARKITEKTUTBILDNING.

Materialkänslig

Stenen kom sent in i Ebba Matz konstnärskap. Men på kort tid har hon gjort verk där diabasblock skjuter upp ur marken, kluvna stenar berättar påskens budskap och kurvor i sten sjunger tystnadens musik.

– Jag väljer alltid material utifrån gestaltning av idén och utgår även från vad som är platsspecifikt, säger hon.

TEXT PETER WILLEBRAND FOTO ANNA RUT FRIDHOLM

Ett telefonsamtal avbryter intervjun. En italiensk kontakt vill återuppta ett samarbete som påbörjades för 15 år sedan.

– Jag blev inbjuden att jobba med glasblåsare i Venedig, men den gången ville han inte ta mina idéer vidare. Nu har tiderna ändrats, och han vill att jag kommer ner igen, säger Ebba Matz.

Samtalet illustrerar ganska väl en konstnärs vardag – ett yrkesval som Ebba Matz inte såg framför sig när hon växte upp i Leksand. Föräldrarna jobbade med hemslöjd och det var ofta tufft ekonomiskt. Det präglade hennes syn på sin egen framtida försörjning.

– Ett fritt jobb med fast lön – det var i korta drag min dröm.

I övrigt var fältet öppet: arkitekt, keramiker, konstnär och så vidare. Den gemensamma lockelsen låg i kreativiteten.

– Jag såg egentligen ingen skillnad på dem och kunde lika gärna tänka mig att bygga broar.

Men hon sa aldrig att hon ville bli konstnär.

– Det skulle låta så ... förmåtet.

Efter att ha pluggat till gymnasieingenjör flyttade Ebba till Stockholm för att gå på Tillskärarakademien.

Det var när hon gick en kurs i kroki under tiden där som konsten för första gången blev ett tydligt vägval. Efter en förberedande utbildning och några år som frilans kom hon in på Konsthögskolan. Det blev ett möte med en ny värld.

– Jag hade i princip aldrig satt min fot på ett galleri innan dess.

PÅ KONSTHÖGSKOLAN INRIKTADE sig Ebba till en början på måleri, men med tiden tog dagarna i verkstaden över allt mer.

– Jag kände att jag ville arbeta allt mer tredimensionellt, med rummets förutsättningar.

Efter examen fick hon tidigt förfrågningar om att jobba med konst i offentlig miljö och att delta i tävlingar.

– Så här i efterhand tycker själv att jag har haft tur.

År 1998 vann hon bland annat en tävling för Henry Dunkers plats i Helsingborg. Hennes verk *Från skymning till gryning*, nedsänkta spotlights i smågatstensbeläggningen, avbildar det norra halvklotets stjärnhimmel.

I dag har Ebba ställt ut och har verk i hela Sverige, med det dröjde ganska länge innan hon kom att arbeta med sten.

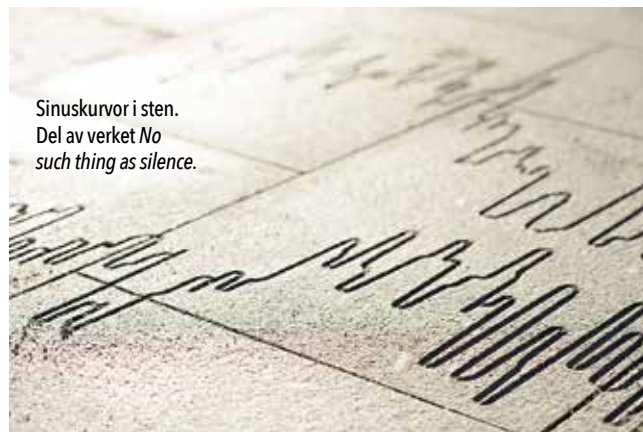
– Det är inte något som jag medvetet har undvikit. Jag väljer alltid material utifrån gestaltning av idén och utgår även från vad som platsspecifikt, förklarar Ebba Matz.

Déjà vu vid Dragarbrunnstorg i Uppsala från 2010, hennes första verk i sten, visar på platsens betydelse. Det består dels av figurer i rostfritt stål nedfrästa i plattor, dels av sittbara skulpturer i diabas, blankpolerade på ovansidan, med råhuggna sidor. White landskapsarkitekter hade ritat en markbeläggning i diabas.

– Jag ville att det skulle verka som om skulpturerna sköt upp från marken, men hade ingen riktig idé om hur det skulle gå till. Så det var väldigt lärorikt att gå från några bläckplumpor på en skiss till att träffa den oerhört duktige stenhuggaren på Naturstenskompaniet som såg till att idén gick att genomföra.

Ett par år senare väntade ett nytt stenprojekt i hembygdens Leksand. Via Sacra, Den heliga vägen, kallas den knappt kilometerlånga pilgrimsled som går runt Leksands kyrkudde. Femton stationer längs leden berättar påskens kronologi, från korsfästelse till uppståndelse. Vid varje station ligger en sten som kluvs som ett delat ägg. På stenarna, som hämtats från bygden och slipats i Älvdalen, har citat från evangelisterna ingraverats.

– Det var speciellt att jobba med en plats som jag känner så

”Det som jag tycker mest utmärker stenen som material är att den påminner oss om att vi befinner oss på en planet.”

väl. Jag fick mycket hjälp av Björn Nordenhake på Wasa sten, han likande stenarna vid olika primörer eftersom de plockades direkt ur jorden. Det finns en oerhört stor kollektion av sten vid Siljansringen, säger Ebba Matz som ville att stenarna skulle ge intryck av att vara utkastade i naturen.

– För att återknyta till myten om jättecasten som har använts för att förklara istidens förflyttning av stora stenblock i naturen.

I SOMRAS STÄLLDE EBBA MATZ ut på Carl Eldhs ateljémuseum. Temat var vad som händer under natten när skulpturerna i ateljén är ensamma. Ebba Matz adderade olika detaljer till skulpturerna för att förstärka ett slags drömligt tillstånd, bland annat användes glittrande stenar.

Nästa höst invigs Kungliga Musikhögskolan och Ebba Matz har skapat ett verk som ska spegla platsen. Det är en referens till tonsättaren John Cages klassiska *No such thing as silence: John Cage's 4'33"*, ett verk där musikerna inte framför en ton.

Tystnadens betydelse för musiken har i Ebba Matz tolkning blivit sinuskurvor, framställda som en tredimensionell metallskulptur och silverkurvor frästa i markplattor av portugisisk Alpendorada. Det är Marmor & Granit i Kristianstad som fått uppdraget att fräsa in kurvorna.

– *No such thing as silence* är fräst som en kurva, men jag har även spelat in ljud som återges som just sinuskurvor. Metallskulpturen är uppmaningen: Schhh, tyst, lyssna!

Hur ser du på relationen mellan konst och arkitektur?

– Det är syskon som behöver varandra. Det är bra att konstnärerna kommer in allt tidigare i projekten, frågan är väl snarare hur tidigt man ska komma in. Mycket handlar om personkemi, hur teamet fungerar och vad man kan bidra med som individ.

Vad tycker du om stenens roll i konsten?

– Jag har svårt att tala om material, eftersom jag är mer intresserad av idéer och gestaltning. Men jag är övertygad om att sten alltid kommer att vara aktuellt. Den finns ju överallt runt om oss.

– Det som jag tycker mest utmärker stenen som material är att den påminner oss om att vi befinner oss på en planet. ■

En stad i staden

Malmö Live – tre sammankopplade huskroppar med olika funktioner. Deras gemensamma blodomlopp utgörs av ett stenbelagt entréplan där nyckelorden är tillgänglighet och öppenhet.

TEXT **PETER WILLEBRAND**

Vågmönstret
ska förstärka
känslan av
kontinuitet.

Malmö Live, som invigdes i somras, har under några år varit ett både omtalat och omdebatterat landmärke som speglar det nya Malmö som vuxit fram under de senaste decennierna.

Skanska har varit både byggherre och entreprenör. Med förslaget Kontrapunkt vann byggjätten 2010 arkitekttävlingen, utlyst av Malmö stad två år tidigare. Skanska gjorde gemensam sak med Clarion eftersom en av förutsättningarna var att de tävlande skulle samarbeta med en partner som kunde driva kongressanläggning och hotellverksamhet.

MALMÖ LIVES TRE huskroppar rymmer en kongressanläggning som tar 1 500 personer, en konsertsal för 1 600 åhörare och ett hotell med 444 rum fördelade på 25 våningar. I samma kvarter byggs även två bostadsrättshus samt en kontorsbyggnad.

Staffan Andersson har varit Skanskas projektdirektör under tiden.

– Det har varit ett relativt komplext projekt så till vida att man måste kunna tillgodose de olika hyresgästernas specifika krav. Det är förstås väldigt speciellt att jobba mot en symfoniorkester och skapa lösningar som lever upp till alla krav på akustik. Många olika kompetenser har samverkat, säger han.

BYGGNADEN ÄR miljöcertifierad enligt det internationella LEED-systemet där materialvalet vägs in i bedömningen.

FOTO: JÖRGEN JOHANSSON

Bland annat har drygt 9 000 kvadratmeter natursten använts, i form av golvplattor och smågatsten.

– Jag är personligen en stor anhängare av sten. Det är ett hållbart material som det är enkelt att byta ut mindre delar av, utan att man behöver göra större ingrepp.

Staffan Andersson understryker också stenens roll som ett bärande formspråk. Huskropparnas gemensamma biologiska system utgörs av ett stenbelagt entréplan.

Nyckelorden är tillgänglighet och öppenhet. Det ska vara lätt för besökare att närma sig från flera riktningar och orientera sig vidare inomhus.

BAKOM ARKITEKTUREN står den danska arkitektbyrån Schmidt Hammer Lassen.

– Den grundläggande tanken är att Malmö Live ska vara ett slags stad i staden, säger ansvarige arkitekten Kristian Ahlmark.

Malmö Live nominerades även till årets Kasper Salin-pris. I motiveringen stod det bland annat:

”En öppen våning i gatunivå bjuder på utblick över staden, mänskliga mått och fina övergångar mellan det yttre och det inre. Mellan de storskaliga huskropparna bildas kilar som befolkas som gator, gränder och torg.”

Stenen ska i det sammanhanget vara ett material som skapar en känsla av gränslöshet, där både utom- och inomhusmiljön förenas naturligt.

– Från början hade vi planerat för betong, men eftersom Malmö Live är beläget vid ett gammalt hamnområde med mycket väta i den underliggande marken var risken stor för att betongen inomhus skulle få sprickor. Därför tänkte vi om och valde natursten i stället, säger Kristian Ahlmark.

Däremot behövde man inte revidera

”Jag är personligen en stor anhängare av sten. Det är ett hållbart material som det är enkelt att byta ut mindre delar av, utan att man behöver göra större ingrepp.”

FOTO: ADAM MØRK

Byggherrar: Malmö stad – konserthus och parkering; Skanska Sverige – hotell och kongress; Skanska Nya Hem – bostäder; Skanska Öresund – kontor.

Entreprenör: Skanska Sverige, samtliga byggnader inom kvarteret Malmö Live.

Arkitekter: Malmö Live – Schmidt/Hammer/Lassens Architects; kontor – Dorte Mandrup Arkitekter; bostäder – Arkitektbyrån Vandkunsten och Johan Celsing Arkitektkontor.

Stenleverantör: Hallindens Granit (svensk diabas) med flera.

FOTO: JORGEN JOHANSSON

Gångytorna utgörs av sex centimeters krysshämrade granitplattor i fyra olika storlekar.

den ursprungliga idén om gatuplanets gestaltning. Det är danska SLA:s landskapsarkitekter som arbetat med den utvändiga miljön, på direkt uppdrag av Malmö stad.

– Redan när vi tillsammans med landskapsarkitekterna planerade för betongen skapade vi ett slags vågmönster som skulle förstärka känslan av kontinuitet. Motivet transformerades i stället om till naturstenen, men lite mer pixelerat.

GÅNGYTORNA UTGÖRS av sex centimeter krysshämrade granitplattor i fyra olika mått. Diabasplattor – sågade och flammade – har också använts i stor omfattning.

– Mönstret blir lite mer subtilt när man kommer inomhus, bearbetningarna framträder tydligare när solen ligger på.

Hela gatuplanet ska symbolisera ett

FOTO: ADAM MÖRK

Gatuplanet symboliserar gatans slingrande förgreningar och ständiga rörelse.

slags gatans slingrande förgreningar och ständiga rörelse.

– Man ska nästan kunna få för sig att cykla genom byggnaden, det är samtidigt ett tecken på den uthållighet som vi förknippar med sten, säger Kristian Ahlmark.

Golvet markerar också en gatuplanets funktion.

– Sten är ju ett väldigt ärligt material. Man ska låta det vara just det och inte försöka ge sken av att det är något annat. Det gäller för övrigt all typ av material.

När besökaren tar sig till nästa nivå i byggnaden möts han eller hon av ett trägolv.

– Det blir en tydlig fysisk och visuell kontrast till stengolvet som vägleder den som till exempel kommer till huset för att gå på en konsert eller besöka en restaurang. ■

FOTO: JORGEN JOHANSSON

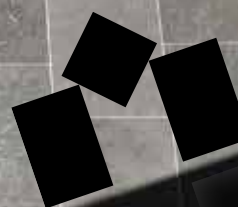

”Sten är ju ett väldigt ärligt material. Man ska låta det vara just det”, säger arkitekt Kristian Ahlmark.

Tradition från Öland

Mysinge Stenhuggeri AB är ett familjeföretag i den tredje generationen och har sedan 1930-talet brutit och förädlat den öländska kalkstenen. Vi levererar Ölandskalksten till det stora och lilla projektet, både i inne- och utemiljö.

Mer information om produkter och bearbetningar finns på vår hemsida.

MYSINGE
STENHUGGERI

Älvsjös lägereldar

Torget vid Älvsjö centrum är en mötesplats där elementen svarar mot de små händelserna: att mötas, stanna upp och bara vistas, skriver arkitekten Åsa Drougge. Inspirationen är hämtad från brasan som skapar intimitet, ljus och värme.

TEXT ÅSA DROUGGE FOTO NIVÅ

Det nya stadsutvecklingsprojektet i Älvsjö centrum omfattar ny bostadsbebyggelse intill järnvägen och en bussterminal kombinerat med kontor och handel koncentrerat kring ett nytt torg.

Älvsjö är präglad av tydliga byggnadselement från olika tidsepoker sida vid sida. Det nya stadsutvecklingsprojektet i centrala Älvsjö lägger ett nytt lager till platsens historia. Projektet knyter ihop de tidigare tidslagren, bebyggelse-enklaverna, och skapa ett samlande centrum där torget är en central del.

Torget är placerat i direkt kontakt med ett nytt resecentrum, och blir navet i de olika bebyggelsestrukturerna från olika tidsepoker. Torget ska bidra till Älvsjös lokala identitet och samtidigt spegla den regionala och nationella roll som resecentrum, Älvsjömässan och andra verksamheter har. Vår tolkning är ett modernt stationstorg som bejakar dynamiken där folk är i rörelse till och från stationen och där det finns karaktärsskapande element som svarar på behovet av att vistas på torget.

VÅR MÅLSÄTTNING har varit att utforma ett förslag med några få platsspecifika

och karaktärsstarka material och element, som löser de funktioner och behov som kan finnas på torget. På det enkla, öppna torget ska det även finnas plats för oförutsägbara möten och händelser.

Resecentrum, som i sin planform sträcker ut sig med armar åt olika håll kommer att få rollen som märkesbyggnad, ett signum för det nya Älvsjö. Torget är en förlängning av resecentrum i idé, form och uttryck. Det ska stärka den identitet resecentrum skapar i centrum.

BELÄGGNINGEN BÅDE i resecentrum och på torget består av två sorters skiffer, Alta och Oppdal, som gör att torgytan skiftar i olika nyanser. Stora rektangulära hållar i formatet 450x900 millimeter tar upp fasadindelningens geometri och proportioner från resecentrum.

Skifferbeläggningen fortsätter in i byggnaden men då i ett mindre format. På så sätt flätas resecentrum och torg ihop och bildar en enhet. Skifferbelagda gångytor är satta i bruk, medan körytor är satta i sättsand och obundet bärlager av samkross.

På den körbara torgytan i södra delen på torget är skifferplattan mindre och rektangulär, 295x295 millimeter, för

att klara trafik. Denna storlek inklusive fogar passar i hållarnas modulumått, så att genomgående fogar uppnås över hela torgytan.

Torget är samtidigt en lokal mötesplats där de ingående elementen svarar på behovet av händelser i den mindre skalan som handlar om att mötas, stanna upp och vistas på torget.

Vi hämtade inspiration från den värmande brasan, elden, som skapar intimitet, ljus och värme utomhus. En tidlös symbol för gemenskap som är en mycket viktig aspekt i stadens fysiska offentliga rum. Utifrån denna har vi skapat ljusbänkar, som lyser och värmer.

ANDRA VIKTIGA ELEMENT på torget är det lekfulla vattenspelet, den linspända belysningen med klockformade röda armaturer som är placerade mellan träden, japansk Zelkova. Dessa vandrar över torget i en friare komposition som knyter ihop torget med Lerkrogens lilla park. De långa generösa sofforna kompletterar de varma och lysande informella sittplatserna på torget.

Centralt på torget, intill träden och under den linspända belysningen, har plats för torghandel planerats. ■

Projekt: Älvsjö torg, Stockholm.

Beställare: Exploateringskontoret, Stockholms stad.

Landskapsarkitekt: Åsa Drougge med flera, Nivå Landskapsarkitektur.

Stenleverantör: Minera Skiffer med flera.

◀ Böljande bänkar lyser och värmer, som ett slags stiliserade lägereldar.

Två sorters skiffer, Oppdal och Alta, har lagts i ett mönster som korresponderar med Resecentrums fasad.

Branschen synar limmade fasader

Limmade fasader blir en allt vanligare monterings-teknik i Europa. Men i dag saknas standarder och ett enhetligt regelverk.

Ett nystartat Vinnova-projekt ska råda bot på bristerna genom att utvärdera tekniken och ta fram nya rekommendationer.

TEXT **PETER WILLEBRAND**
FOTO **CHRISTER KJELLÉN**

Tidigare LCA-studier har visat att natursten är ett av de miljömässigt mest fördelaktiga byggmaterialen.

FASAD ÄR EN VIKTIG marknad för svensk stenindustri. Naturstensens motståndskraft och höga kvalitet gör materialet attraktivt för att skapa inbjudande bottenvåningar i urbana och utsatta miljöer, inte minst på offentliga byggnader.

För att utöka användningsområdet ytterligare ska branschen nu utvärdera monteringsmetoder som ger möjlighet att använda tunna standardplattor. Traditionell monterings-teknik är inte lämplig, ofta för att byggnadskonstruktionen inte ger tillräcklig plats.

Tunna plattor monterade i fästmassa har provats under senare år, med blandat resultat. Dessutom saknas regelverk och kunskap om hur konstruktionerna ska utföras rationellt och hållbart, inte minst i ett nordiskt klimat. Därför tackar monteringsföretag i dag nej till att montera naturstensplattor med den tekniken.

– Det finns en stor osäkerhet kring limmade konstruktioners lämplighet i vårt klimat, med upprepade cykler med värme, tö och frysning samt problem med olika underlag och vidhäftning, säger Björn Schouenborg, geolog och seniorforskarare vid CBI Betonginstitutet i Borås.

I HÖST HAR HAN OCH branschföreträdare inom Sveriges Stenindustriförbund startat ett Vinnovaprojekt med inriktning på att höja kompetensen om de nya metoderna.

– Vi ska ta fram provningsmetoder som på ett realistiskt sätt utvärderar limmade konstruktioners funktion över tid, säger Björn Schouenborg.

Sverige ska följa de så kallade Eurokoderna för dimensionering av byggnader.

– Men för den här typen av material och monterings-teknik saknas de regelverk och konkreta anvisningar som är vanliga vid mera traditionella infästningsmetoder, säger Per Anders Johansson, projektledare vid SP Sveriges Tekniska Forskningsinstitut.

AVSAKNADEN AV provningsstandarder försvagar konkurrenskraften hos natursten gentemot andra byggnadsmaterial, understryker Björn Schouenborg.

På de svenska byggnader där fasadstensplattor har limmats har beklädningarna vanligen inte monterats högre upp än till en vånings höjd. Dessutom har plattornas storlek varit kraftigt begränsade.

En av projektets tre huvuddelar är att utveckla en provningsmetod för utvärdering av limmade fasadkoncept. Fokus i testmomenten är stensorternas egenskaper vid olika temperaturer och fukthalt, liksom olika underlags lämplighet för montering med fästmassa.

– Initialt provas kombinationer med natursten och fästmassa på betongun-

derlag, det vanligaste underlaget, säger Björn Schouenborg.

FÖR ATT KARTLÄGGA limmade konstruktioners beständighet över tid ska Christer Kjellén, besiktningsman på Stenutveckling, inventera kunskapsbasen i såväl Sverige som internationellt.

– Får vi ekonomiska möjligheter installeras en fältprovplats för långtids-exponering. Sverige saknar en sådan för natursten, det är ett bekymmer när man ska korrelera klimatprovningar i laboratorium med exponering i fält under realistiska omständigheter, säger han.

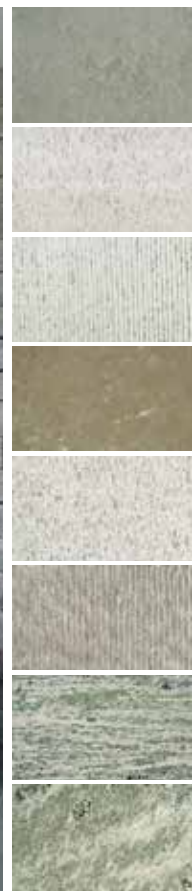
Projektet pågår fram till sommaren 2017, och ska även ta fram ett fritt webb-baserat verktyg för dimensionering av fasadelement med olika monterings-tekniker. En betaversion har lanserats. ■

FAKTA

PROJEKTETS TRE HUVUDDelar

- Framtagning av provningsmetod för utvärdering av limmade fasadkoncept
- Vidareutveckling av expertsystem för dimensionering av fasadstensplattor för två olika infästningstyper.
- Uppdatering av Fasadstenshäftet i *Stenhandboken*

Svensk natursten

VILL DU HA EN EGEN STEN? *Prenumerera!*

Med en prenumeration på tidskriften Sten kan du enkelt följa vad som händer inom stenarkitektur och stenindustri i Skandinavien.

PRENUMERATIONSPRISER 2016

Gäller helår (fyra nummer) inom respektive land.

Sverige	302 SEK + moms
Norge	302 NOK + moms
Danmark	302 DKK + moms
EU	30 Euro + moms

Prenumerationen är gratis för arkitekter!

På www.sten.se/tidningen-sten/prenumerera/ tecknar du snabbt och lätt en prenumeration.

ÖLANDSKALKSTEN

JÄMTLANDSKALKSTEN

www.sjostromstenforadling.se

Kalkstensgatan 1
SE-387 92 BORGHOLM

Tel. 0485-561550
info@sjostromsten.se

SJÖSTRÖM
STENFÖRÄDLING AB
Allt i Ölandskalksten
& Jämtlandskalksten

Gnejs & guld

Stora torget är Barkarbystadens nya centrala och offentliga finrum. Torghandel, evenemang och serveringar knyter samman den nya stadsdel som växer fram på platsen där det gamla flygfältet en gång låg.

TEXT PETER WILLEBRAND FOTO BO GYLLANDER

Gestaltningen bygger på ett enkelt koncept med tre komponenter: en omöblerad torgyta, en lummig tråddunge och träbänkar som ramar in delarna. Komponenterna har förfinats genom noggrann detaljering och medvetna materialval.

Inspirationen är bland annat hämtad från den italienska piazzan, berättar Hanna Linde, landskapsarkitekt på White arkitekter i Uppsala som även varit projektets generalkonsult.

– Man kan likna ramen med en tavelram. Torgytan är den omålade duken där motivet hela tiden förändras.

Det kommer att vara mycket rörelse kring torget. Längs den västra delen av torget sträcker sig Barkabyvägen, där kollektivtrafiken stannar upp vid ett par hållplatser längs vägmittens allé.

– De flesta boende och besökare kommer till torget från den här sidan, säger Stefan Rummel, landskapsarkitekt vid White.

FÖR TORGYTANS GESTALTNING valdes Bårarps gnejs, lagd i romerskt förband som gör det möjligt att jobba med olika format utan att betona någon riktning.

– Gnejsen har en intressant struktur och marmorering som gör att torgytan hävdar sig tydligt mot omgivande markbeläggningar. Stenens varierande uttryck gör att varje platta är unik, som tillsammans bildar ett intressant pussel.

Det enda objektet på den omöblerade torgytan är en skulpturgrupp av Fredrik Wretman. Den är placerad på en tunn vattenspegel.

Stefan Rummel beskriver ett omfattande arbete med att hitta en sten som skulle ge torget dess rätta karaktär. Bland annat kontaktades stenprofessorn Kurt Johansson för att vässa specifikationerna.

– Vi hittade få referensobjekt och ville verkligen försäkra oss om rätt tekniska egenskaper och utseenden.

Tester med stenprover från Emmaboda Granit gjordes på plats.

– Stenen ska stå i kontrast till omgivande betong och asfalt, men när vi bara såg stenen blev lite osäkra på hur den röda tonen skulle slå igenom. Därför var det viktigt att vi först fick några prov-

FOTO: ANNA RUT FRIDHOLM

Projekt: Stora torget, Barkarbystaden.

Arkitekter: Stefan Rummel, ansvarig landskapsarkitekt, Hanna Linde, Jens Modin, Sam Keshavarz, Martin Ehn Hillberg, Asbjörn Morsing och Emma Butler.

Byggherre: Järfälla kommun.

Stenleverantör: Emmaboda Granit.

Stenentreprenörer: Sveab, Permit.

Konstnär: Fredrik Wretman.

plattor på plats, så att vi kunde konstatera att nyanserna inte skulle bli för starka.

Skiftningar i väderleken och årstidernas växlingar förstärker och förändrar stenens utseende.

– Bårarpsgnejsen är ganska vild och kommer mest till sin rätt en dag när ytan är lite fuktig, som efter ett regn i oktober, säger Stefan Rummel.

FUKT OCH VATTEN ÄR en återkommande symbolik på torget. Fredrik Wretmans skulpturgrupp, med namnet *Dogfight*, föreställer drakar. Deras guldskimrande figurer inte bara speglas i den tunna vattenfilmen, de sprutar även slumpmässigt ut ångor från dysor.

Draktemat återkommer i torgets tråddunge.

– Vi har placerat några drakgägg i dungen, även äggen är tillverkade i gnejs. Både skulpturgruppen och äggen är lekfulla inslag på torget. Man får en chans att komma materialet riktigt nära, säger Hanna Linde.

Även tidpunkten på dygnet påverkar hur torget uppfattas. Bänkarna längs ramen har inbyggda strålkastare som släpper ut ljus mellan spjälorna. När mörkret faller belyses golvytan på ett sätt som förtydligar idén om ramen som torgets grundkoncept.

– Ljusstrålarna bildar ett mönster över torgytan som bli allt tydligare i takt med att mörkret sänker sig, säger Hanna Linde. ■

◀ Bänkarna längs ramen har inbyggda strålkastare som släpper ut ljus mellan spjälorna.

Även drakgäggan är tillverkade i gnejs.

”Bårarpsgnejsen är ganska vild och kommer mest till sin rätt en dag när ytan är lite fuktig, som efter ett regn i oktober.”

FOTO: ANNA RUT FRIDHOLM

Med känsla för staden

Londons mjuka grå. Berlins grönska eller "den vita staden": Lissabon och Helsingfors vid havet. Stockholms färger är grått, blått och grönt. Grått som i sten och betong, blått som i vattnet, grönt som i parker och skogar.

– Stockholm är internationellt sett en mycket grön stad, och unik med sina öar och vatten, säger Elisabeth Rosenquist Saidac, Stockholm stads nya stadsträdgårdsmästare.

TEXT **PETTER EKLUND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

”Det var andra tider, med pennor och penslar. Jag laverade Långholmen med akvarellfärg. Alla ritningar ritades med tuschpennor och jag skrev examensarbetet med skrivmaskin.”

Det är full fart i arbetsrummet på Tekniska nämndhuset på Kungsholmen. Bakom Elisabeth, på en vägg-tavla, myllrar blå, gröna och grå prickar. Omslaget till en dokumentation av stadens parkområden växer fram. Grått är också asfaltbandet hon ser utanför sitt fönster. Längs Klara sjö går den första cykelbanan genom city, ett obrutet stråk från Slussen till Solna anlagt i mitten av 90-talet, mitt i lågkonjunkturen. Elisabeth var då landskapsarkitekt på Vägverket.

– Vi ritade in smågatsten på tvären för att markera att man ska bromsa in vid övergångsställen.

Det var nytt med cykelstråk då, och fokus låg på trafiksäkerhet.

– Allt går i vågor, jag känner igen mycket i dagens dialoger om säkra skolvägar och annat.

Elisabeth är själv flitig cyklist från hemmet på Gärdet till jobbet på Kungsholmen.

– Det ska vara mycket snö innan jag ställer in cykeln. Jag cyklar för att det är ett effektivt och smart kommunikationssätt och för njutningen i att cykla.

Det är med grå, blå och gröna stadsinslag som Elisabeth ska leda arbetet med att vårda och förnya den offentliga miljön i Stockholm. På Park- och stadsmiljö, en del av Trafikkontoret, har man ansvar för det befintliga parkbeståndet: gaturum och gatuträd och de offentliga platserna i staden. Man har också ansvar för nyinvesteringar i mindre skala, som parker och lekplatser.

– Vi byter till exempel ut gatuträd och planterar nya. Det är också stort fokus på nya cykelbanor.

Det gäller att förvalta Stockholms miljö och ta fram riktlinjer för de gröna strukturerna.

– Den stora utmaningen är tillväxten och bostadsbyggandet.

Staden har ett stort grönt arv att förvalta. Det ekar av klassiska arkitekter som Holger Blom (1906-1996) legendarisk stads-trädgårdsmästare mellan 1938 och 1971. Han skulpterade suveränt det nya Stockholms grönområden, men ritade även en av stadens verkliga mötesplatser, Svampen på Stureplan. Det finns en särskild känslighet i Stockholms parker. Alla har olika karaktär och tempo, från Humlegårdens mjuka, silande grönska, till Kungsträdgårdens stramhet, byggd för att klara stora folksamlingar. Det finns även starkt specialiserade parker, som Högdalens skatepark i betong eller Järva friområde, med unik och orörd skogs- och narturmark på tunnelbaneavstånd från city.

– Vattnet och de gröna strukturerna har vi omkring oss överallt. Men det är lätt att bli hemmablind. Det gäller att stanna upp, se, uppskatta och nyttja grönområdena, säger Elisabeth.

Människorna i staden måste påminnas om det unika och uppmuntras mer till att använda grönområdena.

– Det är få som utnyttjar Nationalstadsparken på Djurgården, en fantastisk tillgång, som till stor del gränsar till innerstaden.

Ett sentida projekt som Elisabeth är förtjust i är Norra Djurgårdsstaden med sitt starka miljöprogram. Ett annat projekt som

ligger henne nära är upprustningen av Brunkebergstorg, det gamla paradtorget som förvandlades till ett dystert blåshål.

– Där finns ju också Riksbankshuset, en av de allra stiligaste stenfasaderna i staden. Platsen ska nu leva upp med kaféer och restauranger, nya hotell och evenemang. Vi vill arbeta med gedigna markmaterial, för känslan och för hållbarhet över tid.

– För mig är sten något gediget. Jag är en stor förespråkare för att man ska använda granit i markbeläggningar. Det är en dyr initialkostnad men det är långsiktigt hållbart och dessutom återanvändningsbart. Man kan faktiskt plocka bort kullersten och använda den igen. Det är svårt med betong.

I dag väljer många småbarnsfamiljer att stanna i innerstaden. Tidigare generationer drog sig gärna utåt förorterna. När barnen kom, man längtade efter ”en grön plätt”. Till sammans med den stora inflyttningen från landet ökar trycket på skolor, dagis och på parkerna, där slitaget ökat enormt.

– Det är väldigt trevligt för stadens puls och utveckling att folk väljer att stanna. Nu börjar det bli lika mycket barn i innerstaden som förr i tiden. Utmaningen för oss är att hitta former för att underhålla och restaurera så att parkerna klarar trycket.

Hur ska balansen mellan grått, blått och grönt och människornas alla färger kontrolleras och skötas om? Elisabeth blir något vag. Det finns heller ingen standardlösning, inget exakt svar.

– Man måste ge och ta. När grönområden måste förtätas ska vi hitta den bästa lösningen med grönska och nya bostäder, utan att inskränka allt för mycket på de redan boendes miljö.

Sista meningen rymmer hela problemet; alla goda idéer, klokhet, förhandlingar, överklaganden, konflikter och nya lösningar när det gamla möter det nya. Det krävs framförallt ett enormt tålamod med alla komplexa, tidsödande processer.

Var finns Elisabeth Rosenquist Saidacs egen drivkraft och övertygelse? Hur föddes passionen för staden som har drivit henne genom åren?

I botten finns en dubbel kärlek: till både staden och landsbygden. Hennes mamma kom från Hälsingland och pappans släkt hade trädgårdsmästeri i Skåne.

– Jag har varit mycket på landet i mitt Nianfors, ett gammalt bruks- och flottningssamhälle omgivet av väldiga skogar. Jag älskar det men jag gillar också staden. Det är inte antingen eller.

Hon föddes mitt i Stockholm på Banérgatan. Familjen flyttade efter några år till Kampementsgatan, de fem vita hus som byggdes i början av sextioalet på högt belägen, oexploaterad mark vid Gärdet. Alvar Aalto hade deltagit i en stadsplanetävling om området och vunnit, men hans förslag genomfördes aldrig. Husformerna återanvändes, men med annat innehåll, ritade under ledning av Lars Bryde, en skicklig planlösare som var verksam under hela Miljonprogrammet.

”Det vi skapar i dag ska inte bara gälla oss utan också kommande generationer. Det jag gör är för framtiden. Det är en av mina starkaste utgångspunkter. Som exempelvis natursten, den är beständig.”

Bland de ljusa huskropparna mötte Elisabeth den moderna stadens skala.

– Det var ett barnrike i början av 60-talet. När vi flyttade in var balkongerna inte ens klara. Det som är fantastiskt med husen är ljuset, med ljusinsläpp var du än bor.

Området bröt mot den gamla Gärdetsstrukturen med smågaten och mycket förgårdsmark. Parkeringsgaraget låg under husen och det var betong överallt.

– Många 35 x 35-plattor, klart man präglas av dem.

Den dynamiska modernismen har också gett henne en optimistisk bild av stadslivet. Hon har aldrig velat flytta från staden och ville också att barnen skulle växa upp i den.

– För mig är staden trygg och hemma.

När Elisabeth väl började fundera på arkitekturketen valde hon till slut landskapsarkitekt. Skälet var att det arbetet innehöll en dimension till, det gröna var mer levande.

– Just barndomens gröna, det konstnärliga och viljan att skapa goda miljöer för människor har varit min drivkraft.

Hon pluggade två år på Sveriges lantbruksuniversitet i Ultuna i Uppsala, sedan tre år på Alnarp i Skåne. I början av 80-talet praktiserade hon på just Tekniska nämndhuset. Hon jobbade med Långholmen och planer på en evenemangsplats, och minns sin färgläggning av en stor bild över hela ön.

– Det var andra tider, med pennor och penslar. Jag laverade Långholmen med akvarellfärg. Alla ritningar ritades med tuschpennor och jag skrev examensarbetet med skrivmaskin.

Efter examen 1986 började Elisabeth på lilla Landskapsarkitektkontor Bauer & Karon. Det var högkonjunktur.

– Vi jobbade med projekt som World Trade Center, Sturegallerian och SAS Frösundavik.

Elisabeth är även utbildad detaljprojektör med koll på nivåerna där materialen verkligen möter människorna, i mark- och växtmaterial, galler, lyktstolpar etcetera.

– Det är en fördel att även ha arbetet i det lilla. Detaljerna är

viktiga för dem som ska bo i områdena. Och det viktigaste av allt, att man ska tycka om sitt närområde. Det gäller att ha förståelse för de boende, att tidigt inleda en dialog och lyssna.

I början av 1990-talet kom lågkonjunkturen.

– Ena dagen var det fullt upp på kontoret, nästa fanns inte ett enda pågående projekt. Allt hade bromsats. Det enda som levde vidare var infrastrukturuppdragen, ett klassiskt sätt att hålla grytan sjudande genom lågkonjunkturer.

Elisabeth fick jobb som arkitekt på Vägverket, med ansvar för Stockholmsregionen, där hon arbetade till 2001.

– Det var en rolig period. Jag och mina arkitektkolleger byggde verkligen upp något inom vägarkitektur. Jag träffade fantastiska vägutformare, projektledare och erfarna tekniker.

Elisabeth arbetade med många av infarterna till Stockholm, E4:n norr och syd, Väg 73, Värmdövägen, E 18 och Tranebergsbron. När hon senare blev konsult hos Ramböll var hon med om att projektera Norra länken, trafikplats Värtan och Frescati, trafikplats Lindhagen och jobbade som arkitekt och beställarstöd för Förbifart Stockholm, delen Kungens kurva och Lovön. Elisabeth ger platserna och trafikflöden ett uttryck.

– Jag har jobbat nästan 20 år med väg 73.

Elisabeth kommer närmast från just Ramböll. Hon jobbade 14 år som konsult och enhetschef för en landskaps- och planerhet för Stockholm och Eskilstuna.

– Det blev många roliga projekt som Norra Djurgårdsstaden, där vi bland annat gjorde utrustningsprogrammet för stadsdelen.

Vårt möte närmar sig sitt slut. ”Stadsträdgårdsmästare” låter trevligt, ett skönt gammaldags ord som har klarat sig från något abstrakt engelskt påhitt. Elisabeth Rosenquist Saidac dröjer vid sin uppgift som hon ser i ett längre perspektiv än bara nästa park, torg eller cykelbana. Hon ser grönskan och staden som ett arv att föra vidare:

– Det vi skapar i dag ska inte bara gälla oss utan också kommande generationer. Det jag gör är för framtiden. Det är en av mina starkaste utgångspunkter. Som exempelvis natursten, den är beständig. ■

Gotländsk kalksten

Naturligt vacker sten bearbetad till golv, fasadsten, bänkskivor och fönsterbänkar. Grovt bearbetad till marksten, handhuggen mursten och annan trädgårdssten.

SLITE STENHUGGERI AB

Box 52, SE-624 22 Slite

Tel. +46 (0)498 22 03 49

Fax +46 (0)498 22 22 50

NYA ÄGARE

Under augusti 2015
lämnade Thomas Löfgren
över verksamheten till oss.
Vi kommer att driva företaget
vidare i Thomas anda och vill
hälsa nya och gamla kunder
varmt välkomna till oss!

**Johan & Pernilla
Löfgren**

Nycirkus

I oktober var det premiär för den första föreställningen på Cirkus nya scen, Skandiascenen.

Bredvid den klassiska byggnaden från 1892 står nu en modern scen, ritad av White arkitekter. Den nya byggnaden, delvis insprängd i Skansenberget, blir ett landmärke på södra Djurgården.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **ANDERS BOBERT**

Skandiascenen på Cirkus är en del av den så kallade Evenemangsparken på Djurgården som årligen lockar omkring tio miljoner besökare till bland annat Gröna Lund, Vasamuseet och Abbamuseet.

– Vår största utmaning var den extremt begränsade tomten. Vi fick verkligen använda ett skohorn för att passa in huset mellan de befintliga byggnaderna. Lösningen blev att vi ritade en stor del av huset under mark och att vi skapade foajéer i två plan, säger Anders Arfvidsson, ansvarig arkitekt på White.

Själva scenen är lika intim som på klassiska Cirkus.

– Salongen är färgsatt med en röd kulör i olika nyanser.

Den nya byggnaden rymmer en scen och en salong med 800 sittplatser, samt nya foajéutrymmen. Fasaden är av rostfritt stål, monterad i ett fiskfjällsliknande mönster.

– Tillsammans med den sidenmattaytan skapas ett glimmer som andas fest och evenemang på ett sofistikerat sätt, säger Anders Arfvidsson.

NCC HAR VARIT totalentreprenör.

Tillbyggnaden länkas samman med det befintliga Cirkus genom en glasad entrébyggnad som har en avancerad

bärande konstruktion med balkar och pelare av glas. Ytskikten i foajéerna och samtliga trappbeläggningar är belagda med slipad kalksten, Ölandssten G2H, i fallande längder med bredder 200, 300 och 400 millimeter.

Mellan det nya scenhuset och Hazeliusbacken har Whites landskapsarkitekter skapat ett nytt torg med plats för mingel, servering och bar sommartid. Entrétorget som möter gästerna signalerar fest och evenemang. Här används svensk granit genomgående i murar och markbeläggning. Nivåskillnaden tas upp av en stödmur med en stadig avtäckning som famnar muren.

Muren är beklädd med råkilad Bjärlövsgranit för att knyta an till Djurgårdens historiska karaktär. Avtäckningen av polerad Bjärlövsgranit speglar både det nya scenhuset och gamla Cirkus och bidrar till feststämningen med sin blanka och reflekterande yta.

CAMILLA KAPPEL ÄR landskapsarkitekt på White:

– Vi sökte material som knyter an till den klassiska miljön på kungliga Djurgården, som bidrar till feststämningen och lyfter fram den nya arkitekturen. Ölandssten och Bjärlövsgranit skapar den positiva känsla vi vill att

publiken ska få när den strömmar upp för Hazeliusbacken, till uteserveringen och in i foajéerna på väg till kvällens föreställning, säger hon.

Den råkilade granitens skrovliga yta accentueras kvällstid av ett släpljus infällt i avtäckningen, vilket lyfter fram muren som rumsbildande fond för entrétorget. Den generösa trappan är beklädd med Bjärlövsgranit, flammad i planstegen och polerad i sättstegen.

Gångbanan har en markbeläggning av smågatssten i tre olika stensorter – Kulla, Röd Bohus och Flivik – för att smälta in med omgivande gång- och trafikvägar.

Torgytan har hållar av flammad Bjärlövsgranit i tre olika bredder för att knyta samman med det interiöra golvet. Även alla markbeläggningar är flammade för att vara tillgängliga. ■

*”Ölandssten och Bjärlövsgranit
skapar den positiva känsla vi vill att
publiken ska få när den strömmar
upp för Hazeliusbacken, till
uteserveringen och in i foajéerna.”*

Projekt: Cirkus Stockholm.

Byggherre: Förvaltningsbolaget Cirkus

Landskapsarkitekter: Camilla Kappel,
Tove Jägerhök, White arkitekter.

Arkitekt: Anders Arfvidsson och Jens
Hansson, White arkitekter.

Stenentreprenör: Sh Bygg med flera.

Stenleverantör: Emmaboda Granit,
Hallindens Granit med flera.

Kyrklig scenografi

Att gestalta modern utveckling låter sig bäst göras genom att vara följsam, skriver arkitektparet Kerstin Barup och Mats Edström.

Vid restaureringen av S:t Nicolai kyrka i Trelleborg har de varit trogna mot arvet från domkyrkoarkitekten Helgo Zettervall och målarmästaren Svante Thulin.

TEXT **KERSTIN BARUP & MATS EDSTRÖM** FOTO **JÖRGEN JOHANSSON**

St Nicolai kyrka i Trelleborg har ursprung i den stora byggnadsvågen på 1200-talet i Skåne. Sillfisket skapade välstånd och en kyrka byggdes i baltisk gotik.

Kyrkan förändrades sedan drastiskt genom domkyrkoarkitekten Helgo Zettervalls (1831–1907) totala ombyggnad 1881–83. Allt utom 1600-talstornet ersattes av en stor tegelhybrid i nygotisk och romansk stil.

Ett nytt kyrkorum med långhus, kor och korsarmar skapades av det sena 1800-talets vilja till exakthet och perfektion, enhetlighet och illusion. Det åstadkoms skickligt av Zettervall och målarmästare Svante Thulin (1837–1918), med schablonmålad dekor i valven och tegelmurverk målat på väggarnas slätputsade väggar.

Thulin, som hade studerat dekorativt måleri i Tyskland, Italien och Frankrike, utförde vad som kan betecknas som hans bäst bevarade kyrkliga huvudverk, sedan hans målningar i Lunds domkyrka togs bort vid restaureringen på 1960-talet. Han gav Trelleborgs S:t Nicolai en varm, rik totalupplevelse av det sena 1800-talets historiserande miljö. Det dekorativa förstärktes av kyrkans gamla inventarier som det praktfulla altarskåpet från Christian IV:s tid, den

medeltida dopfunten, epitafier över stadens handels- och ämbetsmän, samt nya inventarier som predikstolen och de ekådrade bänkarna i parksoffemodell.

Ett resultat av det flitiga användandet av Trelleborgs tegelkatedral är att kyrkorummet succesivt har belastats av en massa saker: sladdar, instrument, möbler och andra prylar som stökar till rummet och förtar den sakrala karaktären.

Vår uppgift som arkitekter har varit att städa men också att tillföra en funktionell kvalitet som främjar nuvarande och framtida användning som gudstjänstrum, konsertlokal och andaktsrum.

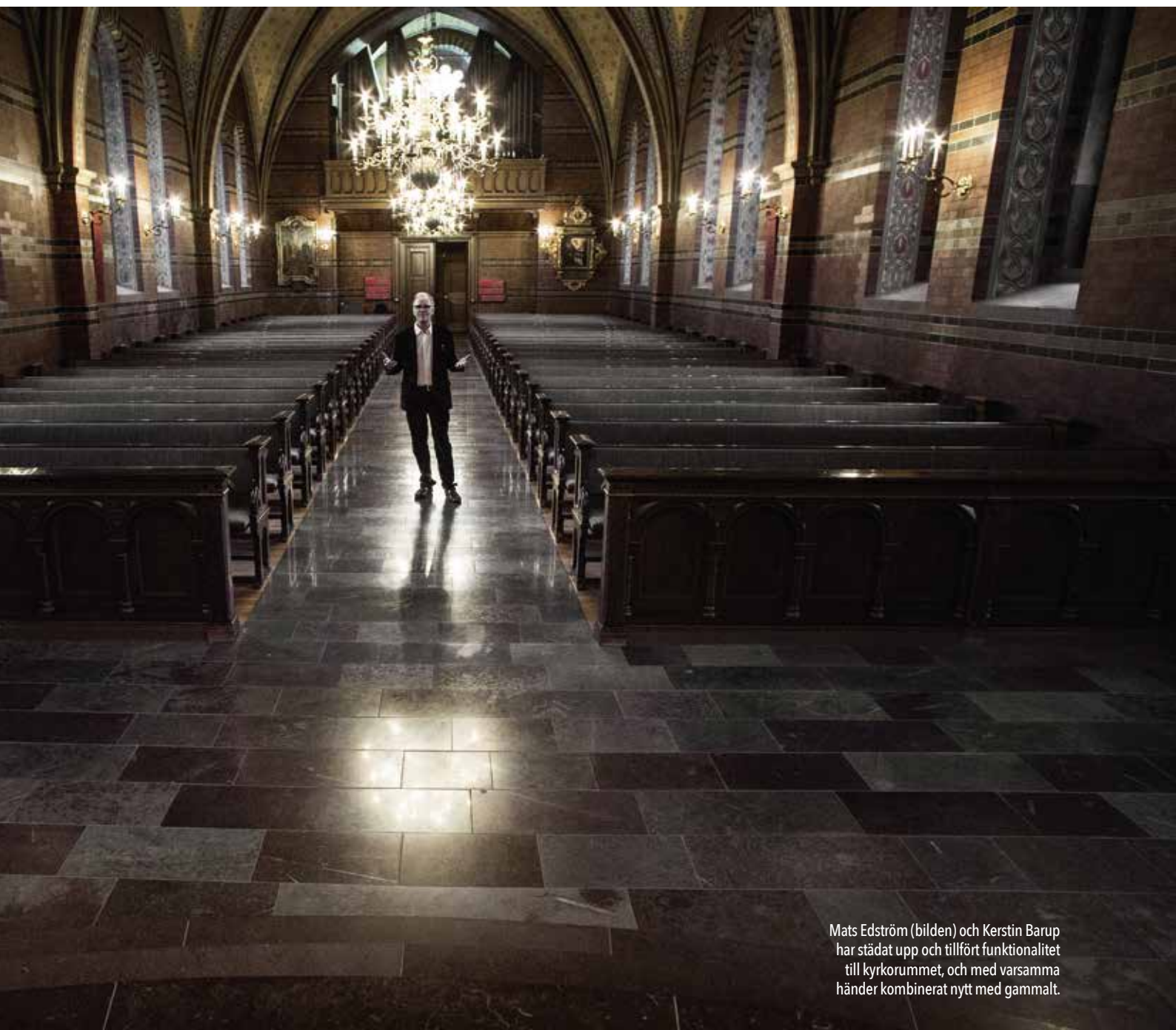
Det kan inte göras utan att se, upptäcka och förstå Zettervalls/Thulins rum, ett stämningsmättat eklektiskt kyrkorum. Att gestalta modern utveckling låter sig bäst göras genom att vara följsam mot Zettervall/Thulin och inte jobba på tvären med egensinnig kontrastverkan.

Några starka, självständiga grepp i omgestaltningen fordrades för att det skulle fungera. Modern teknik, ny belysning, ny ljud- och värmeanläggning, men mest av allt iscensättning av ett nytt formgrepp: en stor, halvcirkulär spelplats i korsarmen, som ny altarpåls, och som scen för musik och alla kyrkans aktiviteter.

Cirkelformen förstärktes med belysning av de tre trappstegen, med en ramp som följer rundningen. Runtom placerades kopplade karmstolar i rödtonat skinn som ytterligare betonade rundningen.

Golv i korsarmen, mittgången, och på lyftbordet till orgeln utfördes i rödflammig ölandssten med inslag av 30 procent grått i fallande längder, 300 millimeter breda, lagda med "knusfog".

Mats Edström (bilden) och Kerstin Barup har städat upp och tillfört funktionalitet till kyrkorummet, och med varsamma händer kombinerat nytt med gammalt.

Stenen valdes för att samspela med Zettersvall/Thulins kraftfullt vackra tegelmurverk, som en förstärkning av det varma förtätade rummet. Den slipade ytan förstärker på motsvarande sätt arkitekturens precision och perfektion. Valen kan uppfattas som hovsamma mot den existerande arkitekturen, men valdes primärt för att vidareutveckla kyrkans inneboende värme och egenart.

Rummets omgestaltning är nog den största som har utförts i Sydsverige på senare år. Syftet var inte att radera de zettervallska/thulinska kvaliteterna utan att bygga vidare på dem och förmå det sakrala rummet att tjäna sitt syfte för en rimligt överskådlig framtid.

Grundtanken i omgestaltningen är en tydligare altarplats, synlig för alla

besökare i kyrkan. Det fordrade ett nytt altare, "versus populum", ett altarbord med prästen bakom altaret vänd mot församlingen. Det är en tradition som under de senaste femtio åren har vuxit sig stark även här i det protestantiska Skandinavien.

Det nya altaret ritades i en skala som motsvarar kyrkans och för att det ensamt ska kunna dominera platsen. Vi valde ett

Den mustiga, rödflammiga Ölandsstenen förstärker rummets helhet.

bronsmaterial som med sin metalliskt gulbruna lyster i ömsom blankpolerat och mattpolerat ger en "åldrad" karaktär, som om den alltid funnits i kyrkan. Det bidrar till en permanens som svar mot kyrkorummets karaktär.

Altarbordet har uppfällbara vingar dekorerade med evangelistsymboler och altarkors. De är laserskurna, liksom klaffarnas mönsterbild som upplöser altarets kanter i utfällbart skick och bildar en metallkub när det fälls samman. På så sätt söker vi skapa altaret som en centralgestalt med både fast och flyktig massa. Altarbordet har två millimeter tjocka bronsplåtar som trots sina 200 kilo lätt kan rullas på dolda hjul.

Restaureringen av St: Nicolai omfattade förutom interiören en total exteriör istandsättning med lagning av murverket och fogarna, plåtarbeten, fönster och dörrar samt reparation av den granitstenssockel av Kullagranit som monterades vid förra restaureringen 1992.

Det är en 20 millimeter tjock beklädnad av den vittrade tegelsockeln som "gräver" sig ner i marken. De gerade hörnen var ingen lyckad byggteknisk lösning. En reparation av det gamla tegelmurverket var på sikt bättre.

Den gamla huvudentrén går genom tornet i väster. Här kunde nya toaletter och städrum fogas in på sidor om förhallen utan att göra intrång på den dekorativa bildkonst som vapenhuset har i rummets spegelpaneler.

I mitten av 1900-talet tillkom församlingshuset öster om kyrkan och ingången rak in i södra korsarmen blev huvudentré. Den försågs med ett vindfång monterat med glasväggar täckta av laserskurna stålskivor i corténstål. Materialet samspelar med det mörkröda murverket på kyrkan och ger en ändamålsenlig lösning av den nya huvudentrén till kyrkan.

Ett avgörande val för att skapa rummets förstärkta helhetsverkan och intensitet är Ölandsstenen i rödflammigt, ett val som ofta känns alltför expressivt, mustigt och "köttigt" i vår tids subtila kyrkorum med "grått i grått"-interiörer. Idén väcktes i en dialog med kyrkorådets ordförande, den i Skåne inte helt okände Egil Ahl.

En fruktbärande dialog har odlat fram ett kyrkorum i samspel med historien, som fungerar och är älskat. Det kunde vi själva uppleva nyligen när församlingens tre körer sjöng från sin nya scen vid återinvigningen av S:t Nicolai kyrka. ■

FOTO: MATS EDSTRÖM

Altarbordet i brons har uppfällbara vingar dekorerade med evangelistsymboler och altarkors.

"En fruktbärande dialog har odlat fram ett kyrkorum i samspel med historien, som fungerar och är älskat."

TIDLÖS ELLER TRENDIG?

VI HAR STENLÖSNINGAR FÖR ALLA BEHOV

Valter Eklund Stenentreprenader AB är ett specialistföretag som utför alla typer av stenarbeten och stenentreprenader. Bland annat golv, fasader, trappor, badrum, kök, markbeläggningar, murar m.m.

VE Sten AB med import och egen verkstad. Tillverkar, tillhandahåller och säljer alla typer av stenmaterial. Bland annat golv, väggplattor, gat- & kantsten, markhållar, fönsterbänkar, bänkskivor för kök och badrum, trappor, beklädnader, fasader, murar m.m.

KUNSKAP OCH TRADITION SEDAN 1938

VALTER EKLUND KONCERNEN

Korgvidegränd 5-7, 162 44 Vällingby

Tel: 08-38 03 30, Fax: 08-38 56 38

Mail: info@ve-sten.se Hemsida: www.ve-sten.se

Sjövikstorget lutar tre procent ner mot vattnet, en idé hämtad från den japanska tanken om att "låna landskapet".

Förmiddagens solreflexer slår från fasaderna, båtar drar förbi, joggere och barnvagnsfolk rör sig överallt och lunchgängen kommer drivande som kajflockar redan vid elva. Man kan ställa klockan efter dem.

– Det är lite som New York här, det händer olika saker vid olika tider på dygnet, säger Thorbjörn och nämner begreppet konnektivitet.

– Ett torg ska koppla ihop platser och funktioner, det ska länka till stråken och staden.

Ordet torg härstammar från fornryskans "torgu" och betyder marknad eller handelsplats, ett ställe där människor

kan mötas. I ett snabbväxande Stockholm är sådana platser viktigare än någonsin. Årstadal är ett före detta industriområde. Här fanns bland annat Vin & Sprits berglager. Det byggdes på platsen för en okänd, pestdrabbad kåkstad. Nu har en ny stadsdel vuxit fram. Den växer ännu med höghus på kajen mot Årstabron. Exploateringsgraden är hög.

– Två och en halv gångar så hög som i innerstaden, säger Thorbjörn Andersson.

Det är tätt i kvarteren och inte minst förskolorna är trångbodda. Men människor löser ändå problemen. Sjövikstorget har blivit ett utflyktsområde för förskolegrupper som kommer traskande i sina

gula västar, skuttar på stenskoningar, sätter upp vimplar i träden, leker på boulebanan.

Liljeholmskajen, som området också kallas, fylls på med fler människor varje år och torget ska kunna rymma dem alla.

– Torget måste tåla mycket slitage, hög belastning och kunna lösa många uppgifter. Därför är materialen tuffa, säger Thorbjörn.

Vad såg du första gången du kom hit?

– En ganska besvärlig plats. Den är norrvänd och ligger i skugga långa tider av dagen. Utsikten var den största attraktionen.

VINNARE AV
STENPRISET
2015!

En plats för alla

Thorbjörn Andersson mobilplåtar en dagisklass som balanserar på granitplintarna i en körsbärslund på Sjövikstorget, årets Stenprisvinnare. Han tycker att det är kul att torget fungerar som det är tänkt.

– Jag är glad över platsen, utsikten och skalan. Vi fick till avstånden mellan de olika inslagen, det känns varken trångt eller ödsligt, säger vår mest kände och anlitade landskapsarkitekt och visar runt.

TEXT **PETTER EKLUND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

Vyn över vattnet mot Hornstull och det lummiga Tantoberget med sina kolonilotter är tjugig, en öppning mot tullen.

– De japanska 1700-talsmästarna talar om att låna landskapet – shakkei – och låta bakgrunden prägla trädgårdsmiljöerna. Vi gjorde på samma sätt här och gav torget en lutning på tre procent mot vattnet och utsikten, just för att ta in landskapet och få till en rörelse. Hela torget är en lek med höjder.

Lutningen blir en tydlig kvalitet kring de horisontella granitmurar som fungerar som ett slags vattenpass med varierad höjd för sittande och lekande. Markytorna är stensatta som en matta

Jan Svenungssons konstverk *En tidsmaskin* på torget består av tre stora stenbumlingar. En av dem har inhuggna tidningsrader från dagen de lades på plats.

med mönstereffekt av mörkt och ljus, sten, stål och betongsten i tillfarterna.

– På de ädla ytorna där vi ska känna oss omhändertagna har vi använt bättre material.

Avvattningsrännor av rostigt stål upprepas som dekoration i bårder. Band av mörkt engelskt tegel från Breckenridge möter ytor av kinesisk granit.

– Jag gillar att använda svensk sten och det här är första gången jag har använt den här graniten.

Egentligen ville Thorbjörn ha skiffer, men av olika skäl kunde inte så tjock sten som behövdes levereras från Norge. I sista sekund var man tvungna att hitta något annat, och på grund av leveranstider och kostnader valdes kinesisk granit.

– Granit har oftast en enorm precision, men jag tycker att stenens motstånd ibland ska synas och kännas. Sten är inte marsipan. Det är fint att som i den råkilade stapelmuren här se kilmärken som berättar om slitet med att få loss blocken ur berget.

En imponerande mur av robusta block brer ut sig längst upp på torget, det är som om den legat här i alla tider, ett samtida fornminne där tre olika stensorter ger variation och liv i muren: Hallandsgnejs, Grå Bohus och Brastad Röd Bohus.

Torget vänder sig mot vattnet som om stenen längtade dit. I tävlingen om platsen tog tävlingsområdet slut vid kajkanten. Men Thorbjörn som hade sett vad som var viktigt här – utsikten – tog en chans.

– Vi drog liksom ut två ben, en pir och ett trädäck med trappor. Med de bägge kommer man så långt ut att platsen vänder sig mot söder igen.

Piren och trädäcken är nu torgets hängställen, mötesplatser, badplatser och fiskebryggor.

Innanför själva kajpromenaden ligger en 40 meter bred damm med skifferplattor, som en konstgjord bäck med Bjärlövsstenar att gå på och vattenflöde över norsk Pillarguriskiffer. Problem med grå utfällningar från bruket under skiffern var ett besvärligt misslyckande som förhoppningsvis snart ska åtgärdas. Torgets strikta linjer bryts också av tre bumlingar som tycks fallna som jättepotatisar från skyn. Det är konstverket *En tidsmaskin på torget* av Jan Svenungsson, där en sten har försetts med inhuggen text ur dagstidningen den

”Jag tycker att stenens motstånd ibland ska synas och kännas. Sten är inte marsipan. Det är fint att som i den råkilade stapelmuren här se kilmärken som berättar om slitet med att få loss blocken ur berget.”

dag då stenarna lades på plats. ”Britney har gjort slut med Adnan”, ”beslut om Bromma flygplats dröjer” och andra i ett grafiskt myller på stenyttan.

Bumlingarna, som hämtades i ett grustag norr om Uppsala, har blivit populära klätterplatser. Gräset är fläckvis bortnött av glada barnfötter, patina, tecken på trivsel. Thorbjörn talar om det yttre torget och det inre torget. Vi är nog lite panelhonor när det kommer till torg och vi håller gärna hus vid kanterna. Därför har träbänkarna gjorts långa och generösa för att ingen ska behöva känna att man tränger sig på. Det ska finnas plats för alla på Liljeholmens nya waterfront.

Det har hänt mycket kring det offentliga rummet i staden under de senaste 25 åren. Thorbjörn funderar över torgens roll.

– Under 1950-70-talen lämnade vi stadskärnorna. Torgen blev ett slags avstjälpningsplatser för samhällets olycksbarn. När jag började jobba var det

mest uteliggare, hemlösa och missbrukare i parkerna och på torgen, som dominerades av parkeringsplatser.

I dag ses staden främst som ett livsrum, en väv att arbeta och leva i.

– Det går en våg tillbaka till staden, i ett slags megatrend där staden förvandlas från handels- till rekreationsplats.

Det som lurar på andra sidan är nackdelarna med den höga exploateringsgraden.

– Det är viktigt att man inte älskar ihjäl staden och sköljer ut barnen med badvattnet.

Det pågår en stark urbanisering i hela världen. Stockholm är en av EU:s snabbast växande städer, med negativa effekter som absurda bostadspriser och nya slags brister i boendemiljön.

– Det ska vara en tät stad, men det gäller att inte förlora de urbana grundvärdena, säger Thorbjörn Andersson, Sjövikstorgets pristagare, mitt i torgets vardagsliv och grundidé: en plats för människor att träffas på, en demokratisk konstruktion. ■

▲ Den majestätiska muren högst upp på torget kombinerar Hallandsgnejs, Grå Bohus, Brastad Röd Bohus. De långa och generösa bänkarna ska få alla att känna sig välkomna.

▶ Markytorna ärstensatta som en matta med mönstereffekt av mörkt och ljus, sten, stål och betongsten.

Kroppsnära patina

SKIFFER HAR EN MYCKET tålig yta som förblir vacker under långvarigt slitage. Det har man tagit fasta på vid Valby Vandkulturhus i Köpenhamn, en anläggning som tar särskild hänsyn till både funktionshindrade och rullstolsburna.

Valby Vandkulturhus ingår i byggnadskomplexet Valby Sports Park i Köpenhamnsstadsdelen med samma namn. Det är ett multifunktionellt badhus med många flexibla anläggningar som bjuder in till sport, motion, lek och nöjen. Bottenvåningen består av ett system av pooler som besökarna kan förflytta sig emellan. Det finns bland annat vattentunnlar, en motströmskanal, en rutschkana och en grotta med färgat ljus. Övanvåningen har omvandlats till en hälsoavdelning med särskild stor badtunna, aromabastu, panoramabastu och en infraröd bastu där man kan mjuka upp ömma muskler.

– Tanken är att anläggningen ska kunna ta emot alla typer av gäster, med särskild hänsyn tagen till både funktionshindrade och rullstolsburna, säger Peter Vegge, arkitekt vid Nøhr & Sigsgaard.

Särskild vikt har fästs vid att minska energiförbrukningen och byggnaden är listad som lågenergiklass 2.

GOLVYTOR OCH BASSÄNGKANTER i badhuset är klädda i Offerdalsskiffer.

– Vi ville ha ett naturligt material som uppfattas som behagligt. Det är särskilt viktigt när du badar med halvnaken kropp och ligger nära materialet, säger Peter Vegge.

– Anledningen till att vi valde just skiffer är att stenen har en mycket tålig yta som förblir vacker under långvarigt slitage. På kakel ser slitage och kalkavlagringar ut som dåligt underhåll, men ett naturmaterial som utsätts för slitage får i stället en karaktär av naturlig patina. Som material fungerar skiffern också mycket bra tillsammans med trappstegen och broarna i mahogny, som finns i anslutning till bassängkanterna.

Vilken funktion har stenvalet haft för energiklassningen?

– Sten är ett hållbart material, men har inte särskilt stor betydelse för energiförbrukningen eftersom hallen håller en konstant temperatur.

Hur har gästerna reagerat på stenvalet?

– Den gillar husets vänliga och naturligt uttryck. Skiffern används även i lobbyn och omklädningsrummen. ■

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **MINERA SKIFER**

Projekt: Valby Vandkulturhus.

Arkitekter: Nøhr & Sigsgaard Arkitektfirma, ansvarig arkitekt Peter Vegge.

Byggherre: Københavns kommun.

Stenleverantör: Minera Skiffer.

Offerdal kvarsitskiffer,
300 millimeter och
400 millimeter, i fallande
längder har använts till
golv och bassängkanter.

Varje sten är alltid ett original

Jag har ofta funderat på vart de nya reglerna och standarderna leder oss. Är det mot något bättre? Gör de livet enklare? För vem gör de mest nytta?

Svaret är inte enkelt och skiftar från ett tillfälle till ett annat. Vissa regler och standarder gör faktiskt livet enklare för stenproducenter och leverantörer. Har man koll på och deklarerar sin kvalitet enligt riktlinjerna i Europastandarderna så är det väldigt svårt för någon att klaga. Om det mot förmodan – vilket ska understrykas i en sådan här branschtidskrift – ändå blir fel så är det lättare att spåra var problemet uppstod och åtgärda det så att det inte händer igen.

Andra standarder är mer för uppköparna, för att säkerställa att rätt kvalitet används för ett visst projekt. Det knepiga är då vilka krav som är relevanta att ställa i olika sammanhang? Vilka krav får man ställa?

På mitt jobb är vi väldigt duktiga på att ge råd om relevanta tekniska egenskaper. Estetiska egenskaper, däremot, måste det huvudsakligen vara upp till arkitekterna och köparna att uttala sig om.

I DAG MÅSTE DET VARA JOBBIGT att vara arkitekt. Man ska helst ha bra kunskap om vilka stensorter som är lämpliga för olika ändamål, utomhus och inomhus. Det sätter gränser för urvalet. Liksom valet av lämplig ytbearbetning.

Sedan kanske man vill ha en särskild stensort som man tycker extra mycket om och menar passar perfekt för just det

projektet – ett torg, en fasad eller vad det nu kan vara. Men ickel! Det får man inte ställa krav på, för det kallas konkurrenshinder. I alla fall i samband med offentlig upphandling.

I vissa länder har man till och med förbjudit att nämna den önskvärda stensorten som referenssten. Man ska beskriva det man vill ha så noga som möjligt och lägga till att det går bra med en likvärdig sten. **”Det går lika bra med selleri”**, typ.

DET KÄNNS SOM ATT DET HAR gått lite väl långt. Vad är en likvärdig sten egentligen? Har ni funderat på det?

Vilken sten är likvärdig den som Harry Martinsson beskriver ifrån Svarta bergen? Vilken sten är likvärdig den, med en alldeles speciell historia och koppling till bygden?

Vi väldigt duktiga på att beskriva likvärdighet ur ett geologiskt perspektiv, ända ner till kristallnivå om ni vill, och ur ett tekniskt perspektiv.

Jag är säker på att arkitekterna kan göra det lika bra ur ett estetiskt perspektiv men hur sjutton beskriver man likvärdighet när det gäller kultur och historia? Känslan av att till exempel använda det svenska urberget eller kalkstenen som många är uppvuxna med i sina trädgårdsgångar, skoltrappor med mera. Får man lov att tänka så?

Kanske bör jag i rättvisans namn tillägga att jag ibland tycker att det är mer spännande med exotiska stensorter.

Fast är det då inte synd att vi mest använder ”likvärdiga” sådana? Vad är det då för vits?

Då är de ju inte så spännande längre.

”Hur sjutton beskriver man likvärdighet när det gäller kultur och historia?”

BJÖRN SCHOUENBORG, GEOLOG OCH SENIORFORSKARE VID CBI BETONG-INSTITUTET I BORÅS

småsten.

Tipsa oss! Under vinjetten Småsten finns utrymme för stora och små nyheter från naturstenens värld. Mejla ditt tips till peter.willebrand@lovstromcontent.se

MARMOR I TÄTEN NÄR VÄRLDSEKONOMIN VÄNDER

▼ Med drygt 1 500 företag och 67 000 besökare befäste 50-årsjubilerande Marmomacc i Verona sin ställning som branschens internationella samlingspunkt. På årets mässa dominerade marmor utbudet, medan granit och kalksten inte exponerades i samma omfattning som tidigare.

För första gången samlade även branschorganisationen EurRoc till en konferens om gemensamma branschfrågor, World Natural Stone Conference. Deltagarna konstaterade bland annat att en global ekonomisk återhämtning påbörjats, vilket ökar efterfrågan på stenmaterial. Och det gynnar även svensk natursten som håller erkänt hög kvalitet.

Mässan gav som vanligt även utrymme till innovationer och spektakulära designlösningar. Bland annat visades mattor av sten, med mönster som gav illusoriska tredimensionella upplevelser. Centrala Verona pryddes med installationer i sten, som lyfte fram stenens fulla charm och inspirerade till ökad användning av natursten.

TEXT & FOTO **CHRISTER KJELLÉN**

Marmor "på rulle" fanns att se i Verona. Ett kreativt sätt att visa materialets många möjligheter.

Norrmän hyllade Hyllie stationstorg

FOTO: JESPER LINDGREN

▲ Hyllie stationstorg.

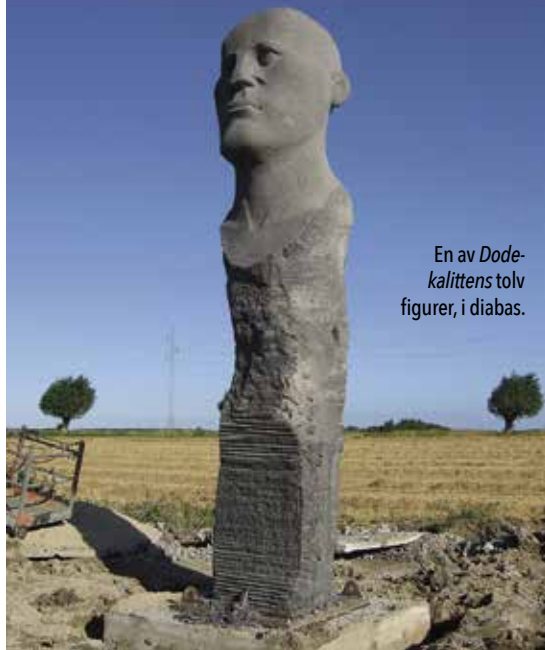
▼ Norska Broläggare (stensättare) genomförde i slutet av september ett tvådagarsseminarium i Köpenhamn och Malmö. Värddar på den svenska sidan var Malmö kommun, och på programmet stod bland annat kommunens strategiska arbeten med natursten, från planering till genomförande, samt de etiska aspekterna vid inköp av natursten.

Ett besök på prisabelönta Hyllie stationstorg hanns också med. Det rådde ingen tvekan om att stenarbetena imponerade på besökarna, konstaterar Kurt Johansson, professor vid SLU och en av föreläsarna.

– De gav Malmö som stenstad högsta betyg, säger han.

Thomas Kadziola arbetar med en av de tolv figurerna.

En av Dodekallitens tolv figurer, i diabas.

FOTO: PROJEKT DODEKALLITEN

Ett Stonehenge för 2000-talet

▼ Det är ett gigantiskt projekt – bokstavligen. På tolv år ska lika många jättelika stenfigurer samlas i en ring på den danska ön Lolland. Verket *Dodekalliten* har liknats vid ett modernt Stonehenge. Thomas Kadziola är konstnären som tillsammans med kompositören Gunner Møller Pedersen ligger bakom det spektakulära projektet.

– Det är viktigt att det blir ett icke-elitistiskt projekt som tilltalar den breda massan. Vi hade 1 000 besökare här förra helgen. Intresset ökar hela tiden, säger Thomas Kadziola.

När verket är färdigt ska tolv jättelika stenfigurer, sju till nio meter höga, resa sig mot varandra i ring som är 30 meter i diameter, med havsutsikt. Namnet *Dodekalliten* kommer från grekiskans ord för tolvstensfigurer. Arbetet väntas pågå till år 2024.

Svensk granit har levererats till projektet, både diabas och Skarstad Röd Bohus.

Hallindens Granit har bland annat levererat tre större block Skarstad Röd Bohus med lastbil. Leveranser av Tossene Grå Bohus står på tur.

– Det är få som kan leverera så stora block som projektet kräver. Diabas är en fantastisk sten, hård att bearbeta men med mycket djup i nyanserna. Jag tycker också väldigt mycket om Röd Bohus som ger en värme och jämnhet i nyanserna, säger Thomas Kadziola.

Tre skulpturer är färdiga och en fjärde håller på att färdigställas. Det är ett krävande arbete som håller Thomas Kadziola sysselsatt på heltid.

– Jag kommer inte att ha tid till några andra utställningar under tiden, säger han.

De tolv figurerna föreställer huvuden med ansiktsuttryck. Verket ska bland annat symbolisera människor med olika bakgrund som verkar och lever tillsammans. Det ska även återknyta till historien, Lolland uppstod genom de stora folkvandringarna efter istiden.

– Därför kommer de också sinsemellan ha väldigt olika uttryck. Men det går inte bestämma på förhand vilka uttryck blir, stenen bestämmer.

Men verket handlar inte bara om sten. Figurerna kommer också att sjunga, via ett 12-kanalsystem som har installerats i marken. Musiken är specialkomponerad av Gunner Møller Pedersen och den förändras efter besökarnas rörelser i ringen av figurer.

– När jag fick frågan om att gå in i projektet var ett av mina motkrav att Gunner skulle skriva ett verk som var dedikerat till *Dodekalliten*, säger Thomas Kadziola.

Projektet säkras finansiellt via fondmedel, och ligger i linje med infrastrukturensatsningen på att förbinda Lolland med Tyskland. Dodekalliten ska vara ett tydligt blickfång som möter besökare på väg mot ön.

FÖRBÄTTRAD & FÖRNYAD FASAD

▼ Volitos fastighet Ran 8, på Jörgen Kocksgatan i Malmö, har fått en omfattande översyn av fasaden.

Fastigheten uppfördes ursprungligen 1848, ritad av Malmöarkitekten August Lindvall. Fasaden är i tegel med burspråk och lister av dansk Nexö sandsten. Vissa utsmyckningar är av skånsk Övedsklosterssandsten, som inte längre bryts.

Burspråket mot Skeppsbron har restaurerats tidigare och vissa delar har bytts ut till Älvdalskvartsit. Burspråket mot Jörgen Kocksgatan var illa åtgånget och plockades ner helt. Trasig sten ersattes med ny av Älvdalskvartsit.

Vissa lister och detaljer i fasaden byttes också ut. Figurerna som var av Övedsklosterssandsten har ersatts med gjutna kopior.

Fasad och burspråk efter restaurering.

Projekt: Ran 8, Malmö.

Stenleverantör: Ingeniörsfirman H Svensson.

Montage: Byggspecialisten.

Byggare: Peab.

FOTO: H SVENSSON

Landsbygdsminister Sven-Erik Bucht klyver det symboliska diabasblocket under Jan Gunnarssons överinseende.

Biskopsgården på Marmomacc i Verona.

Biskopsgården redo för marknaden

Biskopsgården – svensk stenmarknad har fått ett nytt tillskott av den mest exklusiva av alla stensorter.

– Du får unik svensk diabas som inte finns någon annanstans, säger Jan Gunnarsson, marknadsansvarig på Emmaboda Granit.

TEXT **PETER WILLEBRAND** FOTO **EMMABODA GRANIT**

LANDSBYGDSDMINISTER Sven-Erik Bucht klippte inga band. I stället fick han den 31 oktober ta släggan i hand och klyva ett diabasblock som en symbolisk invigning av den nya tåkten Biskopsgården.

– Men vid invigningen hade vi redan varit i gång i ett par månader och byggt upp ett lager. En av de första leveranserna gick till den stora stenmässan Marmomacc i Verona som pågick i slutet av september. Vi levererade plattor till en av utställarnas golv, säger Jan Gunnarsson.

Ett nytt stenbrott har inte öppnats i Sverige på decennier. Tåktillståndet i Biskopsgården är resultatet av en tålmödsprövande process som har pågått sedan 2009, och där ärendet vandrat mellan Länsstyrelsen och Mark- och miljödomstolen.

Ett starkt skäl för verksamheten i

Biskopsgården har hela tiden varit den stora efterfrågan på den exklusiva svarta diabasen, som tillhör de magmatiska bergarterna och ofta kallas svart granit. Den har unika egenskaper i både nyans och hårdhet.

Stenens typiska svärta kommer från halterna av pyroxen och små korn av järn- och titanoxid. Till exklusiviteten bidrar även svårigheten att bryta stora block ur en åder. I de befintliga brotten har gångarna närmast sig 80 meters djup och bara en bråkdel – runt fem procent – av vad som bryts går att använda kommersiellt.

FRÅGAN ÄR DÅ VAD som utmärker stenen från Biskopsgården jämfört med andra brott där diabas bryts.

– Den är mer individuell och synligare

strukturer än våra andra diabaser. Dessutom kan vi få ut större block, vilket ger ett större användningsområde. Du får helt enkelt en unik svensk svart diabas, som inte finns någon annanstans, säger Jan Gunnarsson.

Till en början kommer två tre man att arbeta i brottet.

– Produktionsmässigt siktar vi på 20 kubik i veckan under nästa år.

En klassificering av stenen pågår.

– Jag vågar i dag inte säga vad vi kommer att hamna prismässigt.

MERPARTEN AV ALL svensk diabasproduktion går i dag på export.

– Asien är fortfarande en stor tillväxtmarknad för oss. Men jag tror också att vi får se en ökad efterfrågan från den svenska byggsektorn i takt med att allt fler vill ha exklusivare material i sina bostäder, säger Jan Gunnarsson.

Vilken är er största leverans genom tiderna?

– Norrebro mellan Gustav Adolfs Torg och Slottet som gjordes i ordning inför prinsessbröllopet 2010. Tokyo City Hall var också en väldigt stort leverans. ■

KURT JOHANSSON
är bergsingenjör och
adjungerad professor
i ämnet Natursten som
bygg- och anläggnings-
material på SLU.

KAI MARKLIN är
arbetande ordförande
i Sveriges Stenindustri-
förbund och Stenindu-
strins Forskningsinstitut.

**I VARJE NUMMER SVARAR VÅRA
EXPERTER PÅ FRÅGOR OM NATUR-
STEN. KURT GER SVAR PÅ SVÅRA
PROFFSFRÅGOR, KAI VET HUR DU FÅR
BORT RÖDVIN FRÅN KÖKSBÄNKEN.**

VAR KAN MAN KOLLA OLIKA STENSORTER?

▼ Vi funderar på att köpa bänkskiva
i natursten till vårt kök. Det finns så
otroligt många olika stensorter att välja
mellan så vi undrar om det finns någon-
stans där man kan se alla (eller i alla fall
några) stenar som går att köpa?

KAI SVARAR: När det gäller de svenska
stensorterna som bryts av Sveriges Sten-
industriförbunds medlemmar finns de
samlade i ett häfte som kallas *Stenkartoteket*.
Ni kan också se bilder och hämta
faktablad på www.sten.se » Stenkartoteket.

Tänk dock på att alltid be om prover
innan ni bestämmer er – ett foto är inte
rättvisande! De flesta företag som tillverkar
och säljer naturstensprodukter har prover
som man kan titta på. Fråga också om
den aktuella stensorten kan avvika/variera
mycket. I så fall bör ni titta på flera prover.

Även ytbearbetningen påverkar utseendet.
Till exempel är en polerad diabas
helt svart, medan den är grå om den är
finslipad/slipad.

MÅSTE STÅL I STEN VARA ROSTFRITT OCH SYRAFAST?

▼ Jag arbetar med en detalj för en
handledare i plattstål som ska fästas i
en granittrappa. Läste i *Stenhandboken*
under 3.3.3 att alla fästen som monteras
i sten ska vara av rostfritt syrafast stål för
att järnet inte ska rosta.

Vi hade tänkt använda varmförzinkat
stål som har pulverlackertas och undrar
ifall det innebär risker för rostutfäll-
ningar?

Om man bara får använda rostfritt syra-
fast stål blir det både väldigt dyrt och
enformigt i materialpaletten tänker jag.

KURT SVARAR: Järn/stål som inte är rost-
fritt syrafast rostar efter en tid och utvidgar
sig. Om sådant stål är monterat i borrar hål
i stenen kan det spränga i stenen, just på
grund av att det utvidgar sig.

För den skull måste den lilla del av räckets
som går in i stenen vara rostfritt syrafast.
Resten av räckets behöver inte vara rostfritt
syrafast av det skälet. Om sedan resten av
räckets rostar och eventuellt rostfärgar ste-
nen är en annan sak. Men huvudproblemet
är järnets svällning som kan spränga stenen.

En mer detaljerad beskrivning av
situationen hittar du i *Stenhandboken*
Utemiljö avsnitt 7.4.8

HUR SKÖTER JAG MARMORGOLVET?

▼ Jag har köpt marmor för att lägga på
badrumsgolvet. Är det mycket arbete
med marmor? Kan det bli skadat och
fult lätt? Blev nervös när jag läste om
att folk valde bort det som material på
grund av det.

Har ni några rekommendationer som
ni kan ge mig angående skötsel?

KAI SVARAR: Varje vecka får vi in frågor
som handlar om skötsel av golv, köksbänkar
med mera. Jag vill påminna om att nästan
alla frågor som gäller detta finns det svar på
i vårt häfte *Skötsel inomhus*.

Du kan antingen beställa häftet från vårt
kansli (telefon: 044-20 97 80) eller hämta
det som pdf på www.sten.se » *Stenhandbo-
ken* » Skötselanvisningar.

STÄLL EN FRÅGA – VINN EN BOK!

Mejla din fråga till fraga@sten.se. Publicerade frågor belönas med den inspirerande boken
Stenarkitektur av Rasmus Waern och Patrik Lindell, värde cirka 260 kronor. På www.sten.se/faq hittar
du fler frågor och svar om natursten. Där hittar du även ett frågeformulär där du kan ställa dina frågor.

Vinn mig!

BORGHAMNSTEN AB

Borghamnsvägen 3
SE-592 93 Borghamn

Tel: +46 143 20 210
Fax: +46 143 20 233
info@borghamnsten.se
www.borghamnsten.se

Ekebergsmarmor • Brännlycke-
marmor • Borghamnskalksten.
Fasader, golv och trappor m m för
såväl inne- som utemiljöer.

DALA STENINDUSTRI

Pl 3006
SE-520 50 Stenstorp

Tel: +46 500 45 11 32
Fax: +46 500 45 12 00
dalasten@telia.com

Grå, svart och röd Jämtlands-
kalksten samt Nastamarmor
ur egna brott. Golv, fasader,
fönsterbänkar m m.

PERSSONSTEN

Yxhultsvägen 44
SE-692 72 Kumla

Tel: +46 19 57 29 00
Fax: +46 19 57 25 43
info@perssonsten.se
www.perssonsten.se

Stenhuggeriet
med yrkeskunskap.

SCANSTONE AB

Arkelstorp svägen 20
SE-291 94 Kristianstad

Tel: +46 44 22 70 00
Fax: +46 44 22 70 27
info@scanstone.se
www.scanstone.se

Egen tillverkning samt import
av utländska material. Lagerför
kantsten, gatsten, hållar,
stolpar, murar m m.

VILL DU OCH DITT FÖRETAG OCKSÅ SYNAS HÄR?

Kontakta Kai Marklin

Tel: +46-(0)70 594 71 95
annons@sten.se

TYROLIT

Servicecenter
Tel: +46 31 58 33 90

mike.johnson@tyrolit.com
ove.tornqvist@tyrolit.com
www.tyrolit.com

Sverige Arne Hallin
+46 705 835 149
arne.hallin@tyrolit.se
Ulf Eriksson
+46 743 541 122
ulf.eriksson@tyrolit.com

Norge Leif Aalto
+47 468 424 54
leif.aalto@tyrolit.com
Finland Kari Erkkö
+358 50 565 96 86
kari.erkko@tyrolit.se

STENTEKNIK AB

Julön 222
SE-693 94 Åstorp

Tel: +46 586 73 11 30
Fax: +46 586 73 11 31
Mob: +46 70 604 32 15
nastenteknik@spray.se

Alla typer av kramlor.
Snabba leveranser.

S. TANDBERG AS

P.B. 63
NO-1305 Haslum

Tel: +47 67 83 06 00
Fax: +47 67 83 06 01
mail@s-tandberg.no
www.s-tandberg.no

S. TANDBERG AS

Verktøy og maskiner
for stenindustrien.
Lager i Norge og Sverige.

STENMAGASINET

Fogdevägen 3
SE-183 64 Täby

Tel: +46 8 732 87 00
Fax: +46 8 732 87 01
info@stenmagasinet.com
www.stenmagasinet.com

Levererar allt i granit,
marmor, kalksten, skiffer.
För interiör och exteriör miljö.

**NÄRKESTEN
ENTREPRENAD AB**

Box 62
SE-692 21 Kumla
Tel: +46 19 58 25 20
Fax: +46 19 58 19 90
mail@narkesten.com
www.narkesten.com

Stenhuggning – restaurering –
montering. Utför allt inom
branschen i hela Norden.

GRUVTEKNIK AB

Saxdalsvägen 2
SE-771 65 Ludvika

Tel: +46 240 374 95
Fax: +46 240 376 58
info@gruvteknik.com
www.gruvteknik.com

Nya och begagnade maskiner
samt reservdelar för borrar,
kilning och sprängning i berg.

STENCENTRUM

Åsgatan 18
SE-431 35 Mölndal

Tel: +46 31 27 12 12
Fax: +46 31 27 12 27

www.stencentrum.se

Vinnare av det prestigefyllda
Pinnacle Award för Världens
vackraste stenarbete 2013.
Vill du veta mer se
www.stencentrum.se

STENENTREPRENADER I HESSLEHOLM

Helsingborgsvägen 8
SE-281 49 Hässleholm

Tel: +46 451 457 70
info@stenentreprenader.se
www.stenentreprenader.se

Ledande i Norden på fasad-
och golvmontage. Leverantör
av natursten från hela världen.

VÄSTERVIKS STENHUGGERI AB

S:ta Gertruds väg 66
SE-593 42 Västervik

Tel: +46 490 822 10
Fax: +46 490 101 43
info@vasterviksstenhuggeri.se
www.vasterviksstenhuggeri.se

Leverantör av byggsten,
bänkskivor och gravvårdar.

SLITE STENHUGGERI AB

Box 52
SE-624 22 Slite

Tel: +46 498 22 03 49
Fax: +46 498 22 22 50
info@slitesten.se
www.slitesten.se

Allt i gotländsk kalksten. Modern
fabrik, duktiga hantverkare.
Byggnadssten, trädgårdssten,
stenrestaurering.

SKÅNEMARMOR AB

Mörsaregatan 16
SE-254 66 Helsingborg

Tel: +46 42 933 88
Fax: +46 42 933 87
info@skanemarmor.se
www.skanemarmor.se

Skåne Marmor

Leverantör av byggsten, sten-
entreprenad och bänkskivor.

MARMOR & GRANIT AB

Industrigatan 6
SE-291 36 Kristianstad

Tel: +46 44 21 34 40
Fax: +46 44 21 33 08
info@marmorgranit.se
www.marmorgranit.se

Inredning, fasad, trappor, golv,
bordsskivor, köks- och fönster-
bänkar, trädgårdssten, gravvårdar,
montering, restaurering, konsult.

KUNGÄLVS NATURSTEN

Rattgatan 17
SE-442 40 Kungälv

Tel: +46 303 22 66 05
Fax: +46 303 22 66 10
info@kungalvnatursten.se
www.kungalvsnatursten.se

Vi levererar natursten
hem till Dig!

GÖINGE UTBILDNINGSCENTER

Källgatan 12
SE-289 72 Sibbhult

Tel: +46 44 775 64 00
Fax: +46 44 775 64 35
guc@ostragoinge.se
www.guc.nu

Erbjuder bred utbildning med
bland annat Sveriges enda
gymnasiala stenutbildning.

LEVANTO DIAMOND TOOLS

Backa Bergögata 9
SE-422 46 Hisings Backa

Tel: +46 31 52 27 00
gbg.info@levanto.se
www.levanto.se

Tillverkning av diamant-
segment för sågklingor,
borrar och fräsar. Komplet
program i övrigt.

ZAARSTONE

Arkelstorpsvägen 11
SE-290 62 Vilshult

Tel: +46 454 77 10 20
Fax: +46 454 77 10 30
info@zaarstone.se
www.zaarstone.se

Vi är den kompletta naturstens-
leverantören som kan leverera
allt inom naturstensprodukter.

LANDERNÄS MARMOR AB

Nöbbelevs mossaväg 1
SE-226 60 Lund

Tel: +46 46 399 660
Fax: +46 46 399 420
info@landernas.se
www.landernas.se

1000 råskivor i lager, Veckoleveran-
ser från Italien, Egen produktion.
Uppmätning, leverans, tillverkning
och montering av era bänkskivor.

NORRKÖPINGS STENINDUSTRI AB

Box 120 52
SE-600 12 Norrköping
Tel: +46 11 12 13 80
Fax: +46 11 10 19 12
info@stenindustri.se
www.stenindustri.se

Vi levererar och monterar:
granit – kalksten – marmor –
skiffer – gravvårdar.

GRANITTI NATURSTEN AB

Box 179
SE-941 24 Piteå
Tel: +46 911 650 75,
+46 8 648 38 00.
Fax: +46 911 605 40
sven-erik@granitti.se
www.granitti.se

Vi förädlar norrländsk och
skandinavisk granit.

JERÅ ARBETSSKYDD

Lagervägen 1
280 60 Broby

Tel: +46 44-418 89
Fax: +46 44-415 55
info@jera.se
www.jera.se

Vi säljer skyddsmaterial, skyddskläder, handskar, andningsskydd med mera. Vi kan även ta fram och skräddarsy produkter efter beställning.

ASKIM STENINDUSTRI AB

Källhultsvägen 9
670 10 Töcksfors

Tel: +46 573-216 55
info@askim-stenindustri.se
www.askim-stenindustri.no

Leverantör av natursten till både inne- och utemiljöer. Specialist på bänkskivor till kök och bad.

LNT JÄRN-SPRÄNGMEDEL AB

Ö. Järnvägsgränd
280 70 Lönsboda
Tel: +46 479-200 51,
+46 479-208 51
Fax: +46 479-213 27
lnt@lnt.se
www.lnt.se

LNT erbjuder ett brett sortiment av stenkil, kantjärn, bergborr, sprängmedel och annan utrustning för stenindustrin.

GEOPRO AB

von Platensgatan 8
SE-553 13 Jönköping

Tel: +46 36-12 80 20
info@geopro.se
www.geopro.se

Tillståndsprovningar, täktplaner, MKB, kontrollprogram, miljörapporter m m. – Vi tar ett helhetsgrepp om din täktverksamhet.

**THORSBERG
STENHUGGERI AB**
SE-533 94 Hällekis

Tel: +46 510-54 00 56
Fax: +46 510-54 00 67
info@thorsberg.se
www.thorsberg.se

**THORSBERG
STENHUGGERI AB**

Kinnekekalksten, marmor och granit. Golv, trappor, köks- och fönsterbänkar, trädgårdsmiljöer, fasader.

VILL DU OCH DITT FÖRETAG OCKSÅ SYNAS HÄR?

Kontakta Kai Marklin
Tel: +46-(0)70 594 71 95
annons@sten.se

Skaffa stenkoll!

... med nya boken **Sten i detalj – byggnader**

Inspireras av över 200 sidor snygga golv, fasader, trappor, entréer och mycket mer!

TACK VARE utgivningen av *Sten i detalj – byggnader* finns nu en komplett trilogi med inspiration och fakta för alla stenintresserade. De två tidigare titlarna är *Stenarkitektur* och *Sten i detalj – utemiljö*. Du kan köpa böckerna via hemsidan **www.sten.se**!

Där finns självklart även den mer tekniskt inriktade *Stenhandboken*.

Sveriges Stenindustriförbunds medlemmar | A–Ö

Advokatfirman Delphi i Malmö AB
www.delphi.se | 040-660 79 09

Ahlin, Stellan Konsult
www.geolog.se | 031-18 65 00

Ajour Trading Sweden AB
www.ajourtrading.com
031-87 05 40

Arctic Kvartsit AB
www.arctic-kvartsit.se
0910-70 32 00

Askim Stenindustri AB
www.askim-stenindustri.no
0047-69 88 19 52

Atlas Copco Secoroc AB, Rebit Stenverktyg
www.rebitstonetools.com
0297-557 73

Beer, N.S. AB
www.beersten.no
+47-69 38 41 10

Bollnäs Stenhuggeri AB
www.bollnasstenhuggeri.se
0278-200 70

Borghamnsten AB
www.borghamnsten.se
0143-202 10

Borghamns Stenförädling AB
www.borghamns-stenforadling.se
0143-201 74

Br. Ahlgrens Marmorinredningar AB
www.ahlgrensmarmor.se
0513-401 72

Broby Granit AB
www.brobygranit.se
044-488 20

Bruk Lager & Lager AB
070-577 79 61

CBI Betonginstitutet
www.cbi.se | 010-516 50 00

City Sten AB
www.citysten.se | 08-710 06 40

Cosentino Scandinavia AB
www.cosentinogroup.net
031-787 89 80

Dala Sten AB
www.dalasten.nu | 0500-45 11 32

Emmaboda Granit AB
www.emmabodagranit.se
0471-488 00

Fyrstad Stenprodukter AB
0524-109 07

GeoPartner AB
0940-134 01

GeoPro AB
www.geopro.se | 036-12 80 20

Golvimporten Entreprenad AB
www.golvimporten.se
0510-48 48 60

Granitti Natursten AB
www.granitti.se | 0911-650 75

Gravkonst AB
www.gravkonst.se | 0490-825 60

Gruvteknik AB
www.gruvteknik.com
0240-374 95, 370 50, 370 01

Gullbergs Sten och Fasadvård AB
019-57 23 45

GöingeUtbildningscenter
www.stenforsa.nu | 044-775 64 00

Hallands Sten AB
www.hallindensgranit.se
0523-41155

Hallindens Granit AB
www.hallindensgranit.se
0523-411 55

**Henry Andersson Stenhuggeri/
MR STEN AB**
www.anderssonsten.se
040-94 36 55

Hermansson Natursten AB
www.hermanssonnatursten.com
031-44 07 90

Holmstedts Stenteknik AB
www.stenteknik.se | 0143-200 82

Icopal AB Skifferverket
www.icopal.se | 0591-143 00

Ingenjörfirman, H Svensson AB
www.granitfabriken.com
040-54 82 80

Jananders Consulting AB
www.jananders.se
0431-270 90

Jerå Arbetsskydd
www.jera.se | 044-418 89

JJS Sten & Markteknik AB
www.jjs.se | 0708-19 40 61

Jämtlandskalksten AB
www.jamtlandskalksten.se
063-218 60

KalkStensDesign Gotland
www.kalkstensdesigngotland.se
0704-15 65 36

Komsta Sten AB
0411-152 60

Kungälv Natursten AB
www.kungalvsnatursten.se
0303-22 66 05

Kungälv Stenhuggeri AB
www.kungalvsstenhuggeri.se
0303-102 09

Landernäs Marmor Efr. AB
www.landernas.se | 046-39 96 60

Lennarts Diamantverktyg AB
www.ldv.nu | 070-615 21 58

Levanto Diamond Tools
031-52 27 00

LNT Järn - Sprängmedel AB
www.lnt.se | 0479-200 51

Lovstrom Content AB
www.lovstromcontent.se
08-20 39 40

Marmor & Granit AB
www.marmorgranit.se
044-21 34 40

Matek AB
www.matek.se | 0411-55 57 25

Minera Skiffer AB
www.mineraskiffer.se
063-20860

MinFo
www.minfo.se | 08-411 44 16

MKK-Marklins konsult KB
070-594 71 95

Mobjer Sten AB
www.mobjer.se | 0346-437 06

Mysinge Stenhuggeri AB
www.mysingesten.se
0485-405 93

NA Stenteknik AB
0586-73 11 30

**Nilssons Stenhuggeri &
Gravvårdsfabrik AB**
www.nilssonssten.se
0456-155 55

Nordskiffer AB
www.nordskiffer.com
042-33 13 98

Norrköpings Stenindustri AB
www.stenindustri.se
011-12 13 80

Norrsten AB
www.norrsten.se | 0914-550 01

Norsbro Stenhuggeri
www.norsbro.se | 0247-104 83

Närkesten Entreprenad AB
www.narkesten.com
019-58 25 20

Orsa Stenhuggeri AB
www.orsasten.se | 0250-55 03 30

Perssonsten i Hällabrottet AB
www.perssonsten.se
019-57 29 00

Petterssons Stenhuggeri AB
www.petterssonstenhuggeri.com
0520-49 40 60

Raadvad Stenhuggeri APS
www.raadvadsten.dk
+45-45 56 12 80

**Sandvik Mining and
Construction Sverige AB**
026-26 20 00

Scanstone AB
www.scanstone.se | 044-22 70 00

Setterwalls Advokatbyrå AB
www.setterwalls.se | 031-701 17 00

Sh bygg, sten & anläggning AB
www.shbygg.se | 08-474 79 00

Sjödins Stenhuggeri AB
www.sjodinsstenhuggeri.se
019-31 16 40

Sjöstrands Granit & Marmor AB
www.sjostrandsgranit.se
021-18 56 10

Sjöström Stenförädling AB
www.sjostromstenforadling.se
0485-56 15 50

Skifferforum Vänersborg AB
www.skifferforum.se
0521-71 12 13

Skånemarmor AB
www.skanemarmor.se
042-933 88

Slite Stenhuggeri AB
www.slitesten.se | 0498-22 03 49

Stefan Gustafssons Stenarbeten
www.sgsten.se | 0526-139 89

Stenab
www.stenab.se | 013-31 52 11

Stencentrum Lars Alfredsson AB
www.stencentrum.se
031-27 12 12

Stencentrum i Mölndal AB
www.stencentrum.se
031-27 12 12

**Stenentreprenader
i Hesselholm AB**
www.stenentreprenader.se
0451-457 70

Stenhuggarn i Bergsjö AB
www.stenhuggarn.se
0652-710 88

Stenkompetens Svenska AB
040-21 12 30

Sten och Marmor i Linköping AB
www.sten-marmor.se
013-14 54 34

StenMagasinet i Sthlm AB
www.stenmagasinet.com
08-732 87 00

Stenrådgivning Roland Aronson
www.stenradgivning.se
0456-249 80

Stenutveckling Nordiska AB
www.stenutveckling.se
08-747 76 71

Stenverktyg i Bohuslän AB
www.stenverktygbohuslan.se
0525-364 60

Strixen AB
www.strixen.se | 0709-99 09 95

Södermalms Sten, AB
www.sodermalmssten.se
08-702 20 10

Tandberg, S. AS
www.s-tandberg.no
+47-67 83 06 00

Thorsbergs Stenhuggeri AB
www.thorsberg.se
0510-54 00 56

Trädgårdsmiljö i Kristianstad AB
www.tradgardsutbildning.com
044-612 68

Tyrolit AB
031-58 33 90

VE Sten AB
www.ve-sten.se | 08-38 03 30

**Valter Eklund
Stenentreprenader AB**
www.ve-sten.se | 08-739 20 70

Västerviks Stenhuggeri AB
www.vasterviksstenhuggeri.se
490-822 10

Vätö Stenhuggeri AB
www.vatostenhuggeri.com
0176-23 49 40

Wasasten of Sweden AB
www.wasasten.se | 0251-540 00

Wistrand Advokatbyrå
www.wistrand.se | 031-771 21 00

WSP Sverige AB
www.wspgroup.se | 0480-44 39 15

Zaar Stone AB
www.zaarstone.se | 0454-77 10 20

Ölands Stenförädling AB
www.sjostromstenforadling.se
0485-56 15 50

Natursten – vår kompetens

Hos oss möts **hantverkstradition** och **ny teknik**

Vår moderna 6-axliga CNC-utrustning formar avancerade stendetaljer.

Slutbearbetning, behugning sker manuellt i vårt stenhuggeri eller ute på restaureringsobjekt.

Våra montörer ansvarar för ett gott slutresultat.

Bänkskivor utformas efter kundens önskemål.

Vattensten i diabas. Vårt stenhuggeri har förverkligat konstnärens idé.

Stenhuggeriets historia i sju välgjorda montrar.

Vi utför

- Traditionell handhugning
- Avancerad maskinbearbetning
- Montering
- Måttagning/skanning
- Utbildning
- Stora och små jobb

Inom områdena

- Restaurering
- Fasader/portaler
- Gravvårdar
- Bänkskivor, inredningar
- Väggskivor/plattor, konstverk
- Tillgänglighetsanpassning

Vi arbetar i

- Granit
- Diabas
- Marmor, kalksten
- Skifer
- Täljsten
- Sandsten

MARMOR & GRANIT

marmorgranit.se 044-21 34 40

POSTTIDNING B

Avsändare:

STEN

Industrigatan 6

SE-291 36 Kristianstad

Ett stensäkert val

Din lokala stenhuggare – i hela landet

Bröderna Ahlgrens Marmorinredningar
Bröderna Bäckmans Stenhuggeriaktiebolag | JN Svensk Sten
Kungälv's Natursten | Landernäs Marmor | Marmor & Granit
Norrsten i Burträsk | Sjöstrands Granit & Marmor
Stendesign Stockholm | Stenhuggarn i Bergsjö
Sten och Marmor i Linköping | StenMagasinet i Stockholm

WWW.STENY.SE • INFO@STENY.SE